

**Masarykova univerzita**

**Filozofická fakulta**

**Ústav české literatury a knihovnictví**

**Magisterská diplomová práce**

**Brno 2022**

**Mgr. Jan Rain**

**Masarykova univerzita**  
**Filozofická fakulta**

Ústav české literatury  
Český jazyk a literatura

Mgr. Jan Rain

**Vybrané typy referenčního hrdiny v příběhové  
próze ze života dětí a mládeže**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Luisa Nováková, Ph.D.

**2022**

*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval  
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

.....

*Jan Rain*

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Luise Novákové, Ph.D., za obětavou pomoc, vstřícnost a cenné rady při psaní práce. Jsem jí nesmírně vděčný za velikou trpělivost a laskavost. Byla mou oporou i při nepříznivých okolnostech, které se psaní práce dotkly. Mé velké poděkování patří mým rodičům i prarodičům, kteří mě v době studia podporovali a byli ochotní si část práce přečíst, své matce děkuji za cenné rady ohledně didaktiky a recepce textu žáky na prvním stupni základní školy. V závěru musím také poděkovat svým kamarádům a kolegům za psychickou podporu, jmenovitě pak hlavně Veronice, Petře a Vojtěchovi za jejich pomoc při revizi této práce.

## Obsah

Úvod .....	7
1 Literatura pro děti a mládež a její postavení .....	11
1.1 Pilíře literatury pro děti a mládež .....	14
2 Dětský čtenář .....	16
3 Dětský aspekt .....	18
4 Literární postava .....	21
4.1 Literární postava jako základní naratologická kategorie .....	21
4.2 Mimetický princip .....	24
4.3 Referenční hrdina .....	25
5 Typologie referenčního hrdiny .....	30
6 <i>Pachatelé dobrých skutků: Puntikáři</i> .....	35
6.1 Obraz rodiny .....	37
6.2 Obraz školy .....	39
6.3 Pachatelé dobrých skutků .....	41
6.4 Dětský aspekt .....	43
7 Typ z knih <i>To kvůli mně</i> a <i>Uzly a pomeranče</i> .....	46
7.1 <i>To kvůli mně</i> .....	46
7.1.1 Věk hrdiny a jeho zájmy .....	49
7.2 <i>Uzly a pomeranče</i> .....	51
7.2.1 Dětský aspekt .....	54
7.2.2 Darek ve vztahu k matce .....	55
8 Outsider kvůli psychické poruše .....	57
8.1 <i>Pravidla skutečných ninjů</i> .....	57
8.1.1 Dětský aspekt .....	58
8.1.2 Hynek .....	60

8.1.3	Ivoš.....	60
8.1.4	Třídní kolektiv.....	63
8.1.5	Dospělé postavy .....	64
8.2	<i>Ten, kdo stojí v koutě</i> .....	67
9	Média nabourávající četbu mládeže .....	69
9.1	Čtenářství a jeho ohrožení .....	69
9.2	Počítačové hry.....	70
	Závěr.....	75
	Použitá literatura.....	82

## Úvod

Naratologické kategorii referenčního hrdiny byla dosud věnována v literatuře pro děti a mládež střídavá pozornost. Česká literární teorie sice vymezila na základě vývoje dětského hrdiny v díle jednotlivé naratologické kategorie i doporučenou kompoziční výstavbu díla pro recipienty, ale nezkoumala podrobně samotnou kategorii protagonisty příběhu, o kterou se toto členění opírá. V teorii literatury pro děti a mládež vznikl koncept hlavního hrdiny, který měl v *příběhové próze ze života dětí a mládeže* být svým věkem a svými zkušenostmi se světem blízký dětskému recipientovi, tedy ideálně stejně starý nebo jen o něco málo starší, čímž mu může být nápomocný v hledání sebe sama v reálném světě. Uvážíme-li však, že by tato teorie byla ve všech případech správná a dětský čtenář by nečetl knihy s mladším referenčním hrdinou, než je on sám, dostali bychom se do velmi složité situace jednak s celkovým výběrem knih pro děti a mládež, jednak by se některé knižní tituly nemohly ani objevit v četbě dětí a mládeže. Opak dokládají čtenářské ankety, v nichž se velmi dobře umísťují knihy zábavného charakteru s mladším protagonistou, než je recipient.

Tato magisterská diplomová práce se zaměří na problematiku termínu *referenční hrdina* a následně porovná typy referenčního hrdiny v současné literatuře pro děti a mládež. Budeme se zabývat tím, zda mohou v *příběhové próze* být vytypizovány hlavní postavy a zda při této typizaci mohou být zkoumány jejich subvarianty. Vzhledem k velkému počtu knih *příběhové prózy ze života dětí a mládeže* nelze v práci realizovat zevrubný vývoj hlavního hrdiny v polistopadové literatuře, ale pokusíme se postihnout stěžejní typ „*pachatele dobrých skutků*“<sup>1</sup> na vybraných knihách s hrdinou, který se

---

<sup>1</sup> Beletristické označení si půjčujeme do této práce, protože na jeho základě dokážeme nahlížet na protagonistu z několika úhlů pohledu. Jsme si vědomi, že toto označení je zjednodušené, ale v práci ho budeme používat, protože přesnější označení by odpovídalo pouze jednomu typu protagonisty ze tří námi uváděných. Nadřazený termín jsme sice neobjevili, ale nevylučujeme, že nemůže existovat. Beletristický

nachází v ústraní společnosti. Za nejnovější současnou literaturu v českém prostředí považujeme knihy (popřípadě knižní série), které byly vydány od roku 2009, v případě cizojazyčné literatury pak překlady knih vydané v českém prostředí opět od roku 2009. Z hlediska recepce budeme sledovat ve čtenářských anketách i oblibu hlavních postav u dětského čtenáře. Jsme si vědomi problému, že z malého počtu knih nelze vytvořit komplexní typologii referenčního hrdiny, která by univerzálně platila pro všechny knihy i všechna období historického vývoje. I přes to, že nebude typologie referenčního hrdiny komplexně zpracovaná, věříme, že nastínění tohoto tématu bude smysluplné, ukotví více termín referenčního hrdiny a přispěje taktéž k další analýze ostatních typů protagonistů i z jiných subžánrů, jako je *próza s dívčí hrdinkou* nebo *fantastická literatura*.

V teoretické části práce se zaměříme na definici literární postavy a referenčního hrdiny, budeme pracovat s termínem *dětský aspekt*, kterým, stručně řečeno, budeme rozumět soubor všech prostředků textu, které se přizpůsobují dětskému čtenáři. Budeme zpracovávat také stručný vývoj poznatků literární teorie o referenčním hrdinovi. Čerpat budeme především ze slovníkových příruček *Slovník literární teorie*<sup>2</sup> od Štěpána Vlašína a *Encyklopedie literárních žánrů*<sup>3</sup> Dagmar Mocné a z monografie Bohumila Fořta *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*<sup>4</sup>. Pro teoretickou část o postavě v literatuře pro děti a mládež využijeme hlavně studie Františka Mika, například *Hra o poznanie v detskej próze*<sup>5</sup> a práci Jaroslava Tomana *Vybrané*

---

název bychom mohli rozvést i jako *protagonista činící (zdánlivě) dobré skutky, které nejsou okolím pochopeny*.

<sup>2</sup> VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.

<sup>3</sup> MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

<sup>4</sup> FOŘT, Bohumil. *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Blansko: Theoretica & historica, 2008. ISBN 978-80-7577-804-8.

<sup>5</sup> MIKO, František. *Hra o poznanie v detskej próze*. Bratislava: Mladé letá, 1980.



kapitoly z teorie dětské literatury<sup>6</sup> a *Současná česká literatura pro děti a mládež (Tvorba devadesátých let 20. století)*<sup>7</sup>. Současně se naším základním textem stává publikace *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*<sup>8</sup>. Termínem *referenční hrdina* označujeme v práci protagonistu z příběhové prózy ze života dětí a mládeže.<sup>9</sup> V literatuře pro dospělé jsme tento termín neobjevili, což ale není záruka toho, že tento pojem a typ postavy neexistuje i v literatuře pro dospělé. Pro zjednodušení formulací jej však budeme v práci používat pouze v souvislosti s literaturou pro děti a mládež. Bude se jednat o postavy ryze dětské, dospělé postavy za referenční hrdiny nebudeme bezprostředně považovat. Budeme-li se v práci zabývat dospělými postavami, bude se jednat buď o vedlejší postavy v díle, nebo o hlavní postavy nezbytné k docílení věrohodnosti narativu.

Od roku 2009 byla vydávána série humoristické prózy pro děti *Pachatelé dobrých skutků*<sup>10</sup> od Miloše Kratochvíla. Toto označení protagonistů koreluje s nepochopeným outsiderem. Kategorii pachatelů dobrých skutků budeme zkoumat ze tří úhlů pohledu. Nejprve se zaměříme na Kratochvílovy hrdiny a jejich vykonávání skutků, které nejsou dospělými pochopeny. Druhý rozbor věnujeme dalšímu pachateli, který stojí i přes své správné skutky v opozici k okolí. Jedná se o protagonistu z knihy Martiny Drijverové *To kvůli mně*<sup>11</sup> a protagonistu z knihy Ivy Procházkové *Uzly a pomeranče*<sup>12</sup>. Naposledy se

---

<sup>6</sup> TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992. ISBN 80-7040-055-2.

<sup>7</sup> TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatura pro děti a mládež (Tvorba devadesátých let 20. století)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s. r. o., 2000. ISBN 80-7204-170-3.

<sup>8</sup> URBANOVÁ, Svatava a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež XX. století. (Reflexe české tvorby a recepcí)*. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-185-9.

<sup>9</sup> Žánr příběhová próza ze života dětí a mládeže se definuje hlavně na základě přítomnosti tohoto typu hrdiny.

<sup>10</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Pachatelé dobrých skutků 1. Puntíkáři*. Praha: Mladá fronta, 2009. ISBN 978-80-204-1973-6.

<sup>11</sup> DRIJVEROVÁ, Martina. *To kvůli mně*. Brno: Edika, 2020. ISBN 978-80-266-1566-8.

<sup>12</sup> PROCHÁZKOVÁ, IVA. *Uzly a pomeranče*. Praha: Albatros, 2011. ISBN 978-80-00-02820-0.

zaměříme na typ referenčního hrdiny z knihy Petry Štarkové *Pravidla skutečných ninjů*<sup>13</sup> a *Ten, kdo stojí v koutě*<sup>14</sup> od Stephena Chboského, který nemá ukotvené sociální normy. Hrdinové z analyzovaných knih nám poskytují možnost podívat se na subvarianty jednoho typu protagonisty.

V poslední kapitole naší práce stručně postihneme problematiku počítačových her, které vytlačují literaturu ze čtenářského zájmu, a pokusíme se naši teorii o referenčním hrdinovi aplikovat právě na tyto substituenty dětské četby.

---

<sup>13</sup> ŠTARKOVÁ, Petra. *Příběh skutečných ninjů*. Praha: Albatros, 2019. ISBN 978-80-00-05692-0.

<sup>14</sup> CHBOSKY, Stephen. *Ten, kdo stojí v koutě*. Praha: Brio, 2012. ISBN 978-80-7391-613-8.

## 1 Literatura pro děti a mládež a její postavení

Literatura pro děti a mládež tvoří nezbytnou složku národního písemnictví, neboť napomáhá dítěti v získávání informací o světě, ve kterém žije, a zároveň mu pomáhá utvářet si místo v tomto světě. Od literatury pro dospělé se odlišuje zejména tím, že je její čtenářská obec etapizována striktní věkovou hranicí na základě obecného předpokladu vývoje dítěte, čemuž odpovídá i následná žánrová skladba a doporučení jednotlivých knih cílovým recipientům. Teorie se shodují na základním rozdělení kategorií podle školní docházky, například Nezkusil uvádí na tomto základě tři čtenářské kategorie: „*Přece jen lze s jistou přípustnou tolerancí stanovit tyto tři věkové stupně, jimž odpovídá i vlastní druhový a žánrový okruh: 1. Věk 3–6 let (předškolní věk), 2. Věk 6–11 let (mladší školní věk), 3. Věk 11–15 let (starší školní věk).*“<sup>15</sup> Ke stejným vývojovým etapám dochází i Jaroslav Toman, který každou kategorii rozdělil ještě do dvou fází, a to na mladší a starší fázi (popřípadě 1. a 2. fázi)<sup>16</sup>. Rozdělení dětského čtenářstva je podloženo logickým důvodem – postupným vyžíváním a dospíváním dětí a mládeže, u kterých se mění jejich zájmy a preference. Podle etapizace se mohlo řídit i stáří referenčního hrdiny, který svým věkem má lehce předcházet dětského čtenáře a má mu být vzorem. Často také slouží literatura pro děti a mládež narozdíl od literatury pro dospělé k upevnění mravních hodnot čtenáře. Jisté rozvrstvení v literatuře pro dospělé by eventuálně mohlo existovat také, částečně by mohlo být i realizováno na základě věku, a to hlavně v brakové literatuře, logičtější rozvrstvení však nastává podle čtenářských schopností adresáta a jeho tematické či žánrové oblíbenosti.

---

<sup>15</sup> NEZKUSIL, Vladimír. *Spor o specifčnost dětské literatury*. Praha: Albatros, 1971, s. 18.

<sup>16</sup> Viz TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992, s. 51.

Uvažujme nyní, zda by podobná věková etapizace čtenářství mohla být použita i v literatuře pro dospělé. Na základě psychologických aspektů opírajících se o vyzrálost recipienta by mohly vzniknout zřejmě také tři kategorie, a to například kategorie *literatura pro mladé dospělé*, kteří teprve vstoupili do dospělosti, *literatura pro čtenáře ve středním věku* nebo *literatura pro seniory*. Ačkoliv bude mít vliv na poptávku díla jeho tematické zaměření a doporučení určité věkové skupině, věková hranice hlavního hrdiny v beletrii pro dospělé dle našeho názoru neplatí a hlavní hrdina nemusí striktně předbíhat věkem svého čtenáře. Jako příklad použijeme knihu *Škola Malého stromu*<sup>17</sup> od Forresta Cartera. Hlavní hrdina se stylizuje do postavy pětiletého čerokíjského chlapce. Ačkoliv je již z prvního odstavce zřejmé, že se jedná o vzpomínkovou prózu: „*Maminka přežila tatínka jen o rok, a tak se stalo, že jsem se dostal k babičce. To mi bylo pět*“<sup>18</sup>, je čtenáři předložen příběh z pohledu pětiletého chlapce. Autor nám tak poskytuje pohled na problematiku vyhlazování indiánských kmenů a izolování samotných indiánů dětskýma očima. Zde se nabízí otázka: Může literární postava i přes tak nízký věk zaujmout dospělého čtenáře? Vzhledem ke stylizaci dané postavy se v díle bude projevovat nostalgie, emoce, která by v dětské literatuře nenašla kladné ohlasy a byla by nepochopena. Dospělému čtenáři však takto nízký věk nevadí. Vypravěče a hlavní postavu může vnímat za sobě rovného, ztotožnit se s ní a vlivem nostalgie s ní prožívat období jejího dětství strávené s prarodiči.

Podobná próza, jako je *Škola Malého stromu*, vznikla i v české literatuře a částečně zdomácněla v literatuře pro děti a mládež. Jedná se o dílo Karla Poláčka *Bylo nás pět*. Obě tato díla spojuje naivita a dětskost vypravěče, která je dána do kontrastu

---

<sup>17</sup> CARTER, Forrest. *Škola Malého stromu*. Praha: Kalich, 2012. ISBN 978-80-7017-187-5.

<sup>18</sup> Tamtéž, s. 7.

s přemýšlením a vnímáním světa dospělými. Jurek zdůvodňuje kladnou recepci dětským čtenářem prostředky, které jsou pro děti typické, jako jsou například zvědavost nebo radost z objevování: „*Pozornost vypravěče k nejrůznějším detailům popisovaných událostí zase svědčí o dětské zvědavosti a zaujatosti vším novým. Interpretace některých podobností jsou přímým projevem dětské spontánnosti a radosti z objevování.*“<sup>19</sup> Nižší věk hlavního hrdiny tedy není zásadní kritérium pro četbu u recipienta, v některých případech se dokonce může kniha s mladším protagonistou stát i četbou staršího dětského recipienta. Důležité přitom budou typické prostředky pro čtenáře, kterými text bude disponovat.

Na druhé straně bychom si mohli položit i otázku, jestli by mohl o několik desítek let starší protagonista způsobit podobný problém se čtenářskou recepcí. Jako příklad se značně starším hlavním hrdinou, než bude potenciální čtenář, si zvolíme knihu Gabriela Garcíi Márqueze *Na paměť mým smutným courám*<sup>20</sup>. Ústřední postavou a zároveň i vypravěčem je devadesátiletý sukničkář. Novela se však nemusí stát četbou pouze u seniorů. Pokud by totiž daná teorie z literatury pro děti a mládež fungovala i na literaturu pro dospělé, výrazně by se zúžil okruh Márquezových čtenářů a kniha by na knižním trhu neobstála. Úctyhodný věk hlavního hrdiny a předávání vlastních zkušeností nemá dle našeho názoru vliv na dospělého čtenáře, důležitými podněty budou reflexe recipienta nad způsobem života hlavní postavy.

Věková hranice tedy nebude mít v literatuře pro dospělé takový vliv, jako se tomu předpokládá u literatury pro děti. Čtenáři kolem třicátého roku svého života si zřejmě

---

<sup>19</sup> JUREK, Jan. Bylo nás pět a dětský čtenář. In: *Ladění. Časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*, 2004, č. 2, s. 5.

<sup>20</sup> MÁRQUEZ, Gabriel García. *Na paměť mým smutným courám*. Praha: Odeon, 2004. ISBN 978-80-207-1961-4.

koupí raději knihu o snaze dodržet předsevzetí od Patrika Hartla *Nejlepší víkend* zabývající se způsobem života postav, které jsou v díle jejich vrstevníky, učitele zase zřejmě nejvíce zaujme kniha o životních i profesních situacích učitelky češtiny *K tabuli půjde vrah* od Martiny Adlerové.

### 1.1 Pilíře literatury pro děti a mládež

Literatura pro děti a mládež bývá tradičně členěna na tři hlavní pilíře: *pohádku, poezii a příběhovou prózu ze života dětí a mládeže*. Básnická tvorba se především soustředí na nejmenší recipienty a v průběhu prepubescence je postupně dětmi odmítána. V naší práci se nebudeme věnovat epickým veršovaným textům, neboť pro analýzu postavy bychom neměli dostatečný textový materiál básně.

Pohádka provází dětského čtenáře od nejtělejšího věku po zhruba čtvrtou třídu základní školy. Konec aktivního čtení pohádkových příběhů koresponduje s vyzálostí dítěte, a ne vždy je do čtvrté třídy tato konzumace pohádky čtenářem ukončena. V psychologických studiích se liší průměrný věk konce čtení pohádek u dítěte, zpravidla bývá uváděn mezi osmým až dvanáctým rokem dítěte.<sup>21</sup>

Tato změna čtenářských preferencí je podmíněna psychologickým vývojem dítěte. Ačkoliv pubescent může mluvit o příbězích jako o pohádce,<sup>22</sup> sám aktivně přechází ke třetímu pilíři, jímž je *příběhová próza ze života dětí a mládeže*, ve které je hlavní hrdina velmi podobný recipientovi a provází ho tak ve světě problémů: „Zobrazuje

---

<sup>21</sup> Srovnání FISHER, Jan. Pohádka očima psychiatra. Rodiče se nás ptají. In: Červenka, Jan (ed.). *O pohádkách*. Praha: SPN, 1960, s. 248.

<sup>22</sup> Ve školní praxi je zcela normálním jevem, že žáci na základní škole nedokáží aktivně pracovat s žánry literatury, a tudíž je nedokáží ani aplikovat na různé příběhy. Žák poté může vyprávět příběh a domnívat se, že četl nebo viděl pohádku, ačkoliv se jedná o příběhovou prózu. Zaměňování těchto dvou pilířů je často podmiňováno zřejmě existencí kouzelných motivů, se kterými se právě setkal nejčastěji u pohádky. K takovému zaměňování dochází například u knih série *Harry Potter*.

*pravděpodobné události z reálného života dítěte představující základní typické modely mezilidských vztahů a životních situací. Jejich prostřednictvím chce autor napomoci malému čtenáři k lepší a snadnější orientaci v okolním světě.*<sup>23</sup> Čtenáři tak nabízí možnost řešení jeho každodenních problémů. Pohádka sice také umožňuje dětem možné východisko z konfliktu, ale nenabízí jim reálné vyřešení. *„Lépe řečeno, pohádky spíše ukazují dětem, jak přistupovat k řešení problémů, než jak je ve skutečnosti řešit.*<sup>24</sup> Protože jsou především pohádky určeny předškolákům a čtenářům mladšího školního věku, a to z důvodu příběhu i blízkosti hlavního hrdiny dětem, nejsou proto charakteristickou četbou pubescentů a adolescentů.<sup>25</sup>

---

<sup>23</sup> TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Ediční středisko PF JU Č. Budějovice, 1992, s. 73.

<sup>24</sup> ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990, s. 164.

<sup>25</sup> Četbu zde považujeme za adekvátní k věku recipienta. Běžně dochází i ke konzumaci pohádek především vlivem filmové produkce i u pubescentů a adolescentů například o vánočních svátcích.

## 2 Dětský čtenář

Specifické požadavky na literaturu pro děti a mládež jsou kladeny z důvodu již zmíněného psychologického vývoje u dětského čtenáře a z důvodu jiných jazykových kompetencí, než má dospělý čtenář. Není sice vyloučené, aby dětský čtenář nemohl přečíst složitý román pro dospělé, zároveň si však můžeme klást otázku, jestli by tento román pochopil. Na druhé straně jsou adolescenti, tedy čtenáři spadající ještě do kategorie mládeže, současnými učebními osnovami rámcově vzdělávacích programů<sup>26</sup> nuceni číst beletrii pro dospělé a pracovat s ní jako „dospělí čtenáři“. Čtení úryvků z dějin literatury a jejich následná literární interpretace je taktéž předmětem výuky u pubescentních čtenářů na druhém stupni základní školy<sup>27</sup>.

Hranice mezi empirickým modelovým dospělým čtenářem a empirickým modelovým čtenářem dětským není ostrá tedy nejen vlivem školních vzdělávacích programů a školního systému. Přestože jsou ve školách čteny úryvky z literatury pro dospělé, neplní vždy v čtení dětí adekvátní estetickou funkci a neoslovují je tolik jako jejich intencionální četba<sup>28</sup>. Na druhé straně je hranice mezi dospělým čtenářem a dětskou knihou také tenká. Jak uvádí Nováková, pro recepci současné literatury pro děti a mládež je typické, že se zvyšuje její okruh dospělých čtenářů bez jejich studijní nebo profesní motivace. Jedním z rysů je nárůst knih, které si kladou za cíl oslovit oba čtenáře: „*Srovnáme-li tedy*

---

<sup>26</sup> Srov. BALADA, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007, s. 16.

<sup>27</sup> Domníváme se, že k nutnosti výuky celých dějin literatury jsou učitelé vedeni několika důvody. Prvním důvodem jsou středoškolské požadavky na učivo zakončené současnou maturitní zkouškou zaměřenou na četbu umělecké literatury pro dospělé, druhým je nutnost povědomí o kultuře, jejíž základní znalost patří ke společenskému životu, a posledním je skutečnost, že celkový objem literatury pro mládež by ani nemohl kvalitně nahradit veškeré texty mapující celé písemnictví.

<sup>28</sup> Toto tvrzení se opírá především o průměrné studenty středních škol. U některých nadaných jedinců není vyloučeno, že je naopak nebude zajímat literatura pro mládež, ale estetickou funkci jim naopak bude plnit literatura pro dospělé. Často se tak i děje u studentů, kteří si nedokáží najít kvalitní příběhovou prózu ke čtení a vybírají si mezi literárním brakem a beletrií pro dospělé.



možnosti výběru konkrétních titulů dětské literatury, které mají předpoklady čtenářsky zaujmout dospělého, u dnešních mladých dospělých oproti možnostem starší generace, jsou dnes nepochybně větší.<sup>29</sup> Dalším rysem je emocionálně uspokojit dospělého čtenáře. Literatura pro děti končí většinou šťastně a všechny problémy a konflikty jsou v ní zpravidla vyřešeny. Beletrie pro dospělé však tuto možnost nenabízí, neboť často: „Odráží rozvrácený svět bez řádu, zpochybňuje a ironizuje jakékoli ideály [...]. Ohled na čtenáře jí – na rozdíl od literatury pro mládež – chybí.“<sup>30</sup> Dospělí, kteří nechtějí číst červenou knihovnu nebo šablonovité detektivní prózy, pak literaturu pro děti vyhledávají nejen kvůli šťastným koncům, ale i kvůli srozumitelnosti a jednoznačnosti. Hledají tedy ve světě dětí únik a odpočinek, který jim nabízí *relaxační funkce*, ačkoliv intencionálně pro děti nemusí být v knize obsažena.

---

<sup>29</sup> NOVÁKOVÁ, Luisa. Fantasie, uvolnění a hledání řádu. Dětská literatura a dospělý čtenář. In: KOUDELKOVÁ, Eva. *Současnost literatury pro děti a mládež. Liberec 16.-17. března 2006*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006, s. 42.

<sup>30</sup> Tamtéž, s. 43.

### 3 Dětský aspekt

Jak jsme již zmínili výše, literatura pro děti je specifickým odvětvím, které bývá často dáváno do protikladu k literatuře pro dospělé. Její existence je podmíněna rozdílným přístupem k dítěti, k jeho potřebám a k jeho schopnostem přečíst a pochopit daný umělecký text. Jak píše Nezkusil, není nemožné, aby dítě přečetlo román z literatury pro dospělé, důležité je, jestli daný text na něho esteticky zapůsobil: „*Teoreticky není vyloučeno, aby např. desetiletý čtenář přečetl Dostojevského Zločin a trest. Ale určit, co skutečně přečetl [...] je už daleko obtížnější.*“<sup>31</sup>

V průběhu literárního vývoje se začala literatura pro děti a mládež vymezovat v 19. století, přičemž převážně plnila didaktickou funkci ve vzdělávacím procesu dítěte: „*Funkční pohled na její povahu i úkoly byl ovšem tehdy ovlivněn tím, že dětské písemnictví bylo součástí pedagogického procesu, bylo neoddělitelně spjata se školní teorií a praxí.*“<sup>32</sup> Literární teoretikové 20. století kritizovali dětské spisovatele 19. století právě za převažující výchovnou složku a opomíjení přirozenosti dětského světa. Tito spisovatelé ve svých dílech tedy nerespektovali dětskou hravost, dětské vidění světa nebo přirozený vývoj dítěte, takzvaný *dětský aspekt*, který je, jednoduše řečeno, shrnutím všech potřeb dítěte: „*Dětský aspekt, to je v podstate detské videnie a hodnotenie sveta a života, jako ono vyplýva z úrovne a charakteru detskej psychiky a osobnosti.*“<sup>33</sup> Tyto potřeby by měl zohlednit autor při psaní díla pro určitou věkovou skupinu čtenářů. Pojem *dětský aspekt* je velmi široký, zahrnuje ve své definici jakési přizpůsobení se dětskému čtenáři, ale není striktně vymezený jednotlivými literárními kategoriemi, tedy například dějem nebo literární postavou. Maximální hranici tvoří stěžejní žánry. Například říkadlo se

---

<sup>31</sup> NEZKUSIL, Vladimír. *Spor o specifčnost dětské literatury*. Praha: Albatros, 1971, s. 17.

<sup>32</sup> Tamtéž, s. 6.

<sup>33</sup> MIKO, František. *Hra o poznanie v detskej próze*. Bratislava: Mladé letá, 1980, sr. 9.

nemůže stát základním žánrem pro pubescenta, zároveň neočekáváme román v základní četbě žáků prvního ročníku základní školy. *Dětský aspekt* je přitom „nutnou součástí literatury pro děti a mládež, jejím určitým znakem a zároveň i kritériem hodnocení.“<sup>34</sup> Bez něj by kniha byla čtenářem odmítnuta a bylo by tu riziko, že jí neporozumí. Příkladem nepochopení literárního díla recipienty se mohou stát knihy s ideologickou funkcí, které obsahují politické plány, prognózy či idey.<sup>35</sup> Ke zpolitizování dětské četby dochází i dnes. V detektivní próze Vojtěcha Steklače nalezneme pasáže o ekonomické politice našeho státu: „*Jako Švýcarsko živily dlouhé roky hodinky, tak stejně je tomu i s našimi hrady a zámky. I ony by nás aspoň pár let mohly živit, dokud se naše ekonomika nezmátoří a nestane se v rámci Evropské unie konkurenceschopná.*“<sup>36</sup> Dítě čtoucí tuto ekonomickou formulaci nebude rozumět sice jejímu obsahu, nicméně *dětský aspekt* v ostatních částech knihy zůstává zachován. Hrdinové mají stejné záměry, cíle a hodnoty jako modelový čtenář.

*Dětský aspekt* dosud nefunguje jako striktní opozitum k potažmo vytvořenému *dospělému aspektu*, neboť v současné literární produkci dochází k vydávání literárních děl, která cílí na všechny vrstvy čtenářské obce. Například *Lichožrouti*<sup>37</sup> dokáží na základě mnohvrstevnatosti textu dosáhnout jak *dětského aspektu*, tak i „*dospělého aspektu*“, a to na základě pohádkových motivů pro nejmenší čtenáře (lichozrouti nejsou na fotkách vidět), detektivní zápletkou pro čtenáře v pubescenci nebo jazykovými hříčkami pro dospělé publikum (praní špinavých ponožek odkazuje ke slovnímu spojení

---

<sup>34</sup> KOPÁL, Jan. *Literatúra a detský aspekt*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1970, s. 47.

<sup>35</sup> Pozn.: Pokud se v díle objeví ideologická funkce, nemusí se nutně jednat o nedodržení dětského aspektu. I přes schematičnost, jednoznačné pojetí 2. světové války a budovatelské prózy někteří autoři dosahují *dětského aspektu*, neboť jejich ideologická funkce je v pozadí narativu. Příkladem může být kniha Zdeňky Bezděkové o převýchově dětí za 2. světové války *Říkali mi Leni* nebo kniha Bohumila Říhy *Honzikova cesta* s pozadím kolektivizace.

<sup>36</sup> STEKLAČ, Vojtěch. *Dvojčata v akci. Poklad hraběte Domanína*. Praha: Albatros, 2006, s. 48.

<sup>37</sup> ŠRUT, Pavel. *Lichožrouti*. Praha: Paseka s. r. o., 2012. ISBN 978-80-7432-178-8.

praní špinavých peněz). Dle Vladimíra Nezkusila se oba světy, ten dospělý a dětský, odlišují od sebe na základě různé estetické funkce, která je v literatuře pro děti upravena: „*Specifičnost dětské literatury, pokud vůbec máme právo o ní hovořit, může být tedy jediné záležitosti zvláštní modifikace estetické funkce.*“<sup>38</sup> Pro dosažení této specifičnosti dle Kopála slouží několik oblastí ve výstavbě literárního díla, které jsou specificky upraveny pro potřeby dítěte, jako je hlavní postava, aspekt kompozičních postupů, do kterých se promítá například i antropomorfizace, dynamičnost, konstrukce děje nebo jazyková kompozice a stylizace.<sup>39</sup> Stěžejní role se pak přikládá více výstavbě děje než hlavní postavě. Dítě bude více reflektovat děj a bude schopné ho samo reprodukovat. Přemýšlení dítěte se odehrává v příběhu, samo může interpretovat události z reálného života na základě znalostí příběhů pohádky. I v učitelské praxi se setkáváme s tím, že dnešní didaktika se na prvním stupni základních škol soustředí nejprve na převyprávění děje, což je základem učiva v prvním ročníku, až posléze, zhruba od třetího ročníku, se začínají interpretovat jednotlivé postavy. Tento fakt může být dán také hlavním dominantním žánrem v první a druhé třídě – *pohádkou*. V ní se nemusí nacházet postava, která by byla vhodným průvodcem dítěte po reálném světě a která by se čtenářem sdílela jeho zájmy. S *referenčním hrdinou v příběhové próze ze života dětí a mládeže* se bude čtenář setkávat až později.

Hlavní hrdina je však také nedílnou součástí *dětského aspektu*. Dětský čtenář se s *referenčním hrdinou* ztotožňuje, bere ho za svůj vzor<sup>40</sup> a prožívá s ním jeho příhody. Jedná se tak o zcela nezbytnou součást literatury pro mládež, které se budeme věnovat níže.

---

<sup>38</sup> NEZKUSIL, Vladimír. *Spor o specifičnost dětské literatury*. Praha: Albatros, 1971, s. 11.

<sup>39</sup> KOPÁL, Jan. *Literátura a dětský aspekt*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství, 1970, s. 58.

<sup>40</sup> Viz Tamtéž, s. 54.

## 4 Literární postava

S narativním textem se neodmyslitelně spojuje i literární postava. Jedná se o základní naratologickou kategorii, jejíž absence – pokud by ovšem bez ní mohl text existovat – by dětského čtenáře, potažmo i čtenáře dospělého, výrazně zmátla. Proto jsou i častým jevem v prózách pro děti také antropomorfizované nebo personifikované postavy.

Přestože se jedná o základní literárněteoretickou kategorii, její systematické zkoumání v literatuře pro děti a mládež bylo značně opomíjeno oproti dalším kategoriím, jako jsou například kompozice nebo žánry.<sup>41</sup> Pro účely naší diplomové práce nejdříve zpracujeme obecně definici postavy v literatuře a poté se zaměříme na tuto naratologickou kategorii v literatuře pro děti a mládež a na její specifické vlastnosti.

### 4.1 Literární postava jako základní naratologická kategorie

Postava v literární teorii je nejčastěji popisována jako smyšlená, neexistující entita mimo literární text, která má určité vlastnosti a možnosti jednání. Štěpán Vlašín definoval postavu jako:

*„Každý fiktivní subjekt, vystupující v literárním díle, jenž je v tematickém plánu díla realizován v motivech, které představují jeho vnější podobu a pojmenovávají jeho vlastnosti, nebo prostřednictvím motivů, které zaznamenávají nebo předvádějí jednání postavy v konkrétních situacích.“<sup>42</sup>*

Současná strukturalistická literární věda však uvádí postavu jednak jako neživou jednotku v textu, jednak jako i ožívající jednotku při čtení. Vlašínovo pojetí postavy tudíž

---

<sup>41</sup> Ke stejnému závěru dospěl i Bohumil Fořt v knize *Literární postava*, ve které se zaměřil na postavu v literatuře pro dospělé. Srovnání: FOŘT, Bohumil. *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Blansko: Theoretica & historica, 2008, s. 8.

<sup>42</sup> VLAŠÍN, Štěpán (ed.). *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 286.

v sobě zahrnuje pouze jeden pohled, a to postavu, která neexistuje a která se skládá pouze ze základních textových jednotek. Soudobá věda tak popisuje postavu jednak dle Vlašínovy definice, jednak počítá s postavou jako subjektem „žijícím“<sup>43</sup> ve čtenářově interpretaci. Literární postava má dle Fořta dvě podstaty – jednu založenou na textu a druhou založenou na interpretaci hrdiny a jeho následného promítání do vlastního reálného světa:

*„Důvodem je dvoudomé založení tak komplexních entit, jakými literární postavy jsou – k jejich průzkumu můžeme použít nástroje lingvisticky naratologické (protože jsou to textově založené entity figurující v příbězích), ale i nástroje, kterými zkoumáme sami sebe (protože mohou být konceptualizovány jako entity, které specifickými způsoby odkazují ke svým lidským protějškům).“<sup>44</sup>*

Druhé pojetí postavy, tedy subjektu odkazujícího k člověku, budeme dále využívat, neboť dítě vnímá hlavního hrdinu jako rovnocenného partnera a nedokáže si představit, že by literární svět byl smyšlený. Znalost hlavní postavy, jejích povahových rysů, vnější charakteristiky a chování může dítě využívat i při seznamování se s novými příběhy a protagonisty mezi sebou porovnávat.<sup>45</sup>

Důležitou kategorií je také děj. Sama o sobě je soudržnost literární postavy s dějem zcela neodmyslitelná: *„Kategorie literární postavy je pevně spjata především s rovinou*

---

<sup>43</sup> Slovo žijící jsme použili v uvozovkách, neboť v žádném případě se nemůže jednat o postavu, která by reálně žila nebo se zhmotnila.

<sup>44</sup> FOŘT, Bohumil. *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Blansko: Theoretica & historica, 2008, s. 8.

<sup>45</sup> Zmíněný aspekt byl realizován při vyprávění fabule knihy *Krysař* od Viktora Dyka žákům pátého ročníku základní školy, kteří si postavu krysaře spojili s více známou postavou z kresleného filmu *Shrek 4*. Studie byla publikována v elektronickém časopise PULSY, jehož stránky zanikly, a srovnávala postavu krysaře napříč adaptacemi. Více RAIN, Jan. Milostný trojúhelník nejen v Dykově Krysaři. In *Pulsy*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, str. 4.

*příběhů samotných.*“<sup>46</sup> Pomocí syžetu (příběhu) lze u literární postavy docílit jejího vývoje, měnit její vlastnosti, chování a jednání, sledovat její názory na svět a předávat její zkušenosti. Jinými slovy, bez děje a jeho výstavby bychom nemohli sledovat vývoj hlavní postavy, její specifické vlastnosti a její vliv na recipienta. V některých žánrech lze na základě často opakovaných struktur v ději vyzorovat podobné specifické vlastnosti u protagonistů a rozčlenit je tak do několika kategorií. Odlišné příběhy pak mohou vzniknout se stejnými typy postav, či s postavami, které mají tytéž vlastnosti nebo chování, a zároveň tyto děje budou obsahovat jiné uspořádání textu, budou mít jinou kompoziční strukturu: „*Unese-li drak carovu dceru, nebo čert rolníkovu dceru nebo popovu, je z hlediska kompozice lhostejné. Dané případy však mohou být považovány za různé syžety.*“<sup>47</sup> Důležité budou v tomto případě shodné vlastnosti u hrdinů, konkrétně u hrdinů ruských pohádek, které Propp abstrahoval a vytvořil na základě jejich chování sedm základních jednajících postav pro pohádku.<sup>48</sup>

Ačkoliv jsme výše zmínili, že děj je pro dětského čtenáře stěžejní a postava je až sekundární záležitostí při recepci, obě tyto kategorie spolu souvisejí, postava je závislá na ději a díky němu se vyvíjí její charakter a postoje. Na základě Proppova výzkumu a kategorizování postav pro pohádku se nabízí otázka, jestli by bylo možné v této typologizaci pokračovat i v příběhové próze ze života dětí a mládeže. Kvůli jejímu neprobádání se jí pokusíme v této práci zodpovědět.

---

<sup>46</sup> FOŘT, Bohumil. *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Blansko: Theoretica & historica, 2008, s. 13.

<sup>47</sup> PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: H & H, 1999, s. 99.

<sup>48</sup> Srovnání: Tamtéž, s. 70.

## 4.2 Mimetický princip

Hlavní postavy nabývají dle Fořta dvou entit – první zcela spojené s textem, bez něhož nemůže daná postava existovat, a druhé, do které recipient promítá své myšlenky a interpretuje ji jako reálnou postavu.<sup>49</sup> Fořt nazývá první entitu jako *sémiotický přístup* a druhou entitu jako *mimetický přístup*, jenž „nahlíží postavu jako entitu, která vykazuje zásadní podobnosti se svými reálně žijícími protějšky.“<sup>50</sup> Jak jsme již zmínili výše, pro naši práci bude stěžejní právě *mimetický princip*, neboť hlavního protagonistu interpretují dětské čtenáři jako „reálnou postavu“: „*O literárních postavách ve svých každodenních narativích běžně mluvíme stejným způsobem, jakým mluvíme o reálných lidech – odhadujeme jejich motivace a reakce, interpretujeme jejich jednání.*“<sup>51</sup> Pokud by dětské recipienti začali vnímat postavu podle strukturalistické teorie pouze jako textový fenomén, došlo by k potížím s recepcí hlavního hrdiny, který by pro ně „nežil“ nebo přestal „žít“. Již samotná představa, že by hlavní postava dětského protagonisty v příběhové próze ze života dětí a mládeže zemřela, by značně emocionálně rozrušila dětského čtenáře nebo adolescenta, na čemž i stavějí někteří autoři, kteří nechávají vypravěče potvrdit validitu prózy: „*Všechno v téhle knížce je čistá pravda. Jestli se vám bude zdát, že se nic z toho nemohlo stát, tak je to nejspíš tím, že nemáte toho správného kamaráda!*“<sup>52</sup> Předpokládáme proto, že by stejná situace s emočním rozrušením mohla nastat i v případě, kdyby se čtenář dozvěděl, že hlavní postava v díle „nežije“. Prostá úvaha o fikčním světě, tedy světě nereálném, který nezobrazuje pravdivé

---

<sup>49</sup> FOŘT, Bohumil. *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Blansko: Theoretica & historica, 2008, s. 8.

<sup>50</sup> Tamtéž, str. 57.

<sup>51</sup> Tamtéž, str. 57.

<sup>52</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Pachatelé dobrých skutků 1. Puntikáři*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 7.



příběhy, by u některých žáků na základní škole mohla vést i k absolutnímu nezájmu o knihy, popřípadě by jim poskytla důvod, proč by knihy neměli číst.<sup>53</sup>

K mimetickému přístupu nás vede i současná literární výchova na základních školách a posléze i výuka literatury na středních školách, která klade důraz na interpretaci děje i postav, a to například otázkami Proč tento čin daný hrdina udělal? Co ho k tomu vedlo? Žáci a studenti jsou často nuceni přemýšlet, jak může jednat protagonista ve fikčním světě a jak by se mohli zachovat oni sami ve stejné situaci. Zároveň jsou vedeni k zamyšlení u literatury z minulých století, jak by se postava mohla zachovat v dnešním světě, tedy jak by se daný příběh s dnešní dobou mohl změnit. K takové interpretaci žáky vede například čítanka nakladatelství Fraus pro 8. ročník. V rámci otázek k výuce nabízí u úryvku Jiráskova *Libušina soudu* zamyšlení, jakým způsobem by se dnes řešil daný problém při sporu bratrů.

### 4.3 Referenční hrdina

Současná strukturalistická literární teorie chápe postavu jako sémiotický konstrukt, ke kterému lze připodobnit recipienta na základě shodných rysů.<sup>54</sup> Přitom ale literární postava, v našem případě i referenční hrdina, není přímo shodná s recipientem, ačkoliv se velmi přibližuje k modelovému čtenáři. Vždy je v knize ponechán prostor, aby si čtenář svoji postavu mohl částečně domyslet. Na základě těchto mezer můžeme dlouze vyprávět o literární postavě, domyslet si, jak by se v jednotlivých situacích zachovala.<sup>55</sup>

---

<sup>53</sup> Při výuce literatury v 8. ročníku ZŠ se stalo, že jeden všímavý student našel v čítance nakladatelství Fraus poznámku, že deník je falešný. Při potvrzení této informace nastalo ve třídě zděšení a otázky na učitele, proč se mají knížky číst, když jsou falešné. Konstatování vychází z naší vlastní zkušenosti.

<sup>54</sup> Srovnání: FOŘT, Bohumil. *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008, s. 57.

<sup>55</sup> Tamtéž, s. 98.

Dětská postava se odlišuje od fikčního dospělého světa a jeho problémů, řeší problémy dětské, často i malicherné. Rozdílné pojetí je dáno jiným adresátem a jinými požadavky na funkci textu: „*Specifický adresát této literatury však způsobuje, že obsahová zaměřenost a vzájemná váha jednotlivých mimoestetických funkcí je jiná, že estetická funkce je zřetelněji než v literatuře pro dospělé vázána na bytostně lidské faktory vztahu ke světu.*“<sup>56</sup>

Teoretikové se shodují, že literární postava má být rovnocenným partnerem dítěte, zároveň i jeho vzorem, věkem má čtenáře mírně předbíhat a má být jeho fikčním obrazem, aby mohl čtenáře na základě svých zkušeností provázet, a byl tak zajištěn čtenářský zájem o knížku:

„[Dětský hrdina] je hlavním nositelem děje a autorova záměru. Vůči svému čtenáři vystupuje, na rozdíl od pohádkových postav, jako rovnocenný (tzn. referenční) partner: mívá shodné motivace, potřeby a zájmy, životní pocity, prožitky a zkušenosti, obdobnou mentalitu a jako typ se vyznačuje identickými, důvěrně známými vztahy k rodičům, sourozencům, prarodičům, kamarádům, spolužákům, učitelům, k živé a neživé přírodě i ke společenskému dění.“<sup>57</sup>

V knize pro děti a mládež tak působí hlavní postava jako rovnocenný průvodce po světě, dětskému čtenáři ukazuje jeho možnosti chování a dokáže mu předkládat i řešení konfliktních situací. Hlavní hrdina tak může ze svého světa nabídnout reálný obraz situací čtenáři. Dosavadní teorie literatury pracuje s pojmem *referenční hrdina*, který se na základě svých životních zkušeností a myšlení podobá svému cílovému čtenáři

---

<sup>56</sup> NEZKUSIL, Vladimír. Specifičnost literatury pro děti a mládež. 38–59. In: CHALOUPKA, Otakar a Vladimír NEZKUSIL. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury I*. Praha: Albatros, 1973, s. 49.

<sup>57</sup> TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity České Budějovice 1992, s. 73.

a který napodobuje svého čtenáře v modelových situacích. Jaroslav Toman pak dodává, že tyto modelové situace jsou:

*„Záměrně orientovány k perspektivní zóně rozvoje dětského čtenáře, tj. přesahují jeho dosavadní empirii, předjímají jeho vlastní budoucnost a umožňují mu lépe vyznat v mezilidských vztazích [...]. Přitom převažují takové situace, v nichž se dětský hrdina morálně zpevňuje, citově obrozuje a lidsky zušlechťuje.“<sup>58</sup>*

Aby byl referenční hrdina rovnocenný čtenáři, usuzuje se, že by měl být o trochu starší nebo minimálně stejně starý. V případě věkové nerovnosti by totiž mohlo docházet k tomu, že by byly recipientovi modelové situace v díle buď výrazně vzdáleny, a tím by také byly nesrozumitelné, nebo by těmito situacemi již dávno sám v reálném světě prošel, a tudíž by mohlo být pro něho zbytečné i nudné danou knihu číst.

V praxi však dochází ke stírání těchto hranic, a to na základě různorodého psychického vývoje a vyzrálosti čtenáře a potažmo i vlivem jiné osoby na výběr knih. V rodinách se často dědí knihovničky s knihami a dětský recipient si může na doporučení rodiny přečíst i knihu se starším protagonistou. Popřípadě mu může být doporučena kamarády. Někdy se může i stát, že aktivní a zkušený čtenář by mohl kopírovat četbu staršího sourozence, a tak bude číst i náročnější texty než jeho vrstevníci. V některých případech také dochází k záměrnému snížení nebo zvýšení věkové hranice daného hrdiny, například kvůli dosažení komična. Tato intencionální změna však nenabourává vztah mezi recipientem a postavou a plně odpovídá i zohlednění dětského aspektu v knize. V některých případech je i přesný věk protagonisty zbytečně zmiňovat. Pavel Šrut o věku hlavní postavy Hihlíka dokonce polemizuje: „*Takhle na něho ti dva příšerní bratřanci*

---

<sup>58</sup> TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Ediční středisko PF JU Č. Budějovice, 1992, s. 74.

*pokřikovali, když byl ještě malý. Vlastně to není tak dávno. Nebo je? Těžko říct, lichožroutům se čas někdy natahuje, nebo sráží... jako ponožky.*<sup>59</sup> Níže se proto budeme věnovat kategoriím hrdinů, které neodpovídají tradičnímu pojetí v teorii literatury pro děti a mládež o referenčním hrdinovi, a to i v literatuře pro adolescenty, a tím povedeme polemiku s tradiční definicí dětského protagonisty. Konečný věk adolescentních recipientů si nedovolujeme určit, neboť většina teoretických statí je prozatím nezohlednila.<sup>60</sup> Jejich věková hranice se tak může neustále pohybovat, a proto se v naší práci zaměříme především na mladší adolescenty okolo 16. roku života.

Problematika postavy v současné literární teorii je velmi nejednotná. Postava může být jakákoliv entita odrážející vlastnosti lidí. Jak píše Bohumil Fořt: „*Dnešní literární věda je velice benevolentní k tomu, co je možné považovat za postavy.*“<sup>61</sup> Tento případ se může objevit i v příběhové próze ze života dětí a mládeže. Například ve filozofické próze *Lenka a Nelka neboli AHA* Daniely Fisherové vystupují postavy daleko vzdálené lidem: „*Už nelítá, jen visí hlavou dolů a trošičku se houpe. Konečně si ho mohu prohlédnout. Nejvíce ze všeho vypadá jako sušená švestka. Tvář má svraštělou jako stařeček nebo novorozeňátko. Má veselé oči. Tělíčko je buclaté a krátké a pokryté jemným nazlátlým kožíškem.*“<sup>62</sup> V naší práci se zaměříme pouze na postavy, které jsou ryze odrazy lidských protějšků v díle.

---

<sup>59</sup> ŠRUT, Pavel. *Lichožrouti*. Praha: Paseka s. r. o., 2012, str. 9.

<sup>60</sup> V ostatních příručkách, slovnících a statích se nejvíce shoduje věk recipientů od tří let do šestnáctého roku života. Srovnání: ČEŇKOVÁ, Jana. *Vznik a vývoj žánrové struktury literatury pro děti a mládež*. In *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 12.

<sup>61</sup> FOŘT, Bohumil. *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Blansko: Theoretica & historica, 2008, s. 13.

<sup>62</sup> FISHEROVÁ, Daniela. *Lenka a Nelka neboli AHA*. Praha: Knižní klub, 1994, s. 43.

Kategorie referenčního hrdiny je také pevně svázána s kategorií vypravěče. Často se setkáváme v literárním díle s využitím ich-formy, nejen pro lepší přiblížení pocitů hlavního hrdiny, ale vytváří se tím i lepší vztah čtenáře s literární postavou.

*„Postava jako nositel děje, určité myšlenky, ideologie, jako funkce textu představuje v literárním díle prvek či složku budovanou prostřednictvím vypravěče či bez jeho prostřednictví v sérii výstupů a promluv, zmínek o ní, tedy v toku explicitních a implicitních informací.“<sup>63</sup>*

Obecně pak lze předpokládat, že vliv na recipienta může mít i vypravěč v díle.

---

<sup>63</sup> HODROVÁ, Daniela a kol.. ... *na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 544.

## 5 Typologie referenčního hrdiny

Všechny definice příběhové prózy ze života dětí a mládeže se shodují v tématech zaměřených na současný život dětí a mládeže a v možnostech řešení konkrétních konfliktů, které je mohou v jejich životě potkat. Pro připomenutí uvádíme další definici od Mocné: „*Příběhová próza pro děti vychází z civilních situací a sociálního prostředí dětského života moderní doby, z partnerského poměru vypravěče k dětskému adresátovi, z přirozené dětské činnosti, družnosti a otevřenosti světu dospělých.*“<sup>64</sup> Z ní vyplývá, že se referenční hrdina bude typově utvářet na základě aktuální společenské situace, a proto nebude možné s jistotou vytvořit typologii protagonistů, jež by měla stoprocentní platnost ve všech proběhlých a současných etapách písemnictví. Například z hlediska postoje ke smrti a vyrovnávání se s ní by referenční hrdinové v 19. a na pokraji 20. století rozhodně zaujímali jiné postoje chování než ti soudobí, protože v této etapě nebyla tolik rozvinuta zdravotní péče a bylo zcela běžné, že v rodinách umíraly děti na podvýživu nebo nemoci. Pro současnou příběhovou prózu je navíc typické, že v ní dochází ke zpracování dříve zakázaných či nepovolených témat, a to i pod vlivem zahraniční produkce od sametové revoluce:

*„Dosud proskribovaní autoři začali po delší odmlce znovu vydávat svá díla, do oficiální literatury se záhy začleňovala tvorba zamlčovaná, ineditní (samizdatová) a exilová, byť v mnohem menší míře, než tomu bylo v tvorbě určené dospělým, došlo i k rehabilitaci dříve tabuizovaných témat (skauting, náboženství, sex, zdravotní handicap, nekomfortní politické názory apod.)“<sup>65</sup>*

---

<sup>64</sup> MOCNÁ, Dagmar, Josef Peterka a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004, s. 364.

<sup>65</sup> TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatura pro děti a mládež (Tvorba devadesátých let 20. století)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s. r. o., 2000, s. 3.

Silná detabuizace se týká například i erotických motivů v literatuře pro adolescenty, ačkoliv některé náznaky těchto motivů se objevily už v předlistopadové produkci, například ve slovenské knize *Dvere do klúčovej dierky* od Dušana Duška: „*Dušek v tejto vekovej kategórii trochu intenzívnejšie necháva zaznieť aj erotickej strune, pravda, na druhej strane nerozvučí ju dráždivo, skôr lákavo a detsky zvedavo.*“<sup>66</sup> Různorodost témat, jejich zpracování i postojů hlavních hrdinů včetně jejich rozdílného emočního prožívání je širokým východiskem pro vytvoření nástinu vlastní typologie referenčních hrdinů. Námi zvolené názvy pro typologii jsou pracovní a odvíjejí se od chování a prožívání hlavních hrdinů v díle. Ačkoliv se v práci zabýváme analýzou vybrané varianty typu referenčního hrdiny v literatuře od roku 2009, pro nástin naší typologie si dovolíme využít celé období od 90. let. 20. století v českém prostředí. Primární literaturou budou české knihy, ale zohledníme i první překlady cizojazyčné literatury.

V současné literatuře můžeme rozlišit hned několik typů hlavních hrdinů<sup>67</sup> na základě povahových rysů, jejich chování a emočního prožívání, například (1) *detektiva* který se bez bázně pouští do řešení detektivních zápletek, jež jsou mnohdy nebezpečné. Takový typ hrdiny najdeme v sérii *Dvojčata v akci*<sup>68</sup> od Vojtěcha Steklače nebo u čtveřice protagonistů v *Kletbě černého rytíře*<sup>69</sup> od Thomase Breziny. Na druhé straně bychom mohli určit postavu, která svým jednáním sice přispívá k potrestání zla a viníků, sama ale není schopná boj dotáhnout do konce, a to i z důvodu, že se sama velmi bojí.

---

<sup>66</sup> HORVÁTHOVÁ, Brigita. Nové tóny v příběhové próze pro děti a mládež. In: ŠINK, Radim (ed.). *12. kulatý stůl - Komunikace s dětmi a mládeží - spojující i rozdělující: sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2009, s. 227.

<sup>67</sup> Pozn. Nástin typologie referenčního hrdiny provedeme na příběhové próze ze života dětí a mládeže od roku 1989. Časové pásmo si dovolujeme posunout i z důvodu řešení podobných témat, kterým se polistopadová literatura věnuje.

<sup>68</sup> Pokud tedy nebudeme brát v potaz pasáže, které nejsou přizpůsobeny dětskému aspektu a ve kterých je myšlení hlavního hrdiny na úrovni dospělého člověka.

<sup>69</sup> BREZINA, Thomas. *Kletba černého rytíře*. Praha: Albatros, 2004. ISBN 80-00-01279-0.

(2) *Bojácného hrdinu* bychom mohli najít v příběhové próze *Bratři Lví srdce*<sup>70</sup> – zde máme na mysli hlavní postavu Suchárka – nebo ve filozofické novele Daniely Fisherové *Nelka a Lenka Neboli Aha*. V kontrastu k němu najdeme (3) *statečného hrdinu* Jonatána z již zmíněné knihy *Bratři Lví srdce*. (4) *Vzdorující hrdina*, který se snadno rozzlobí a neodpovídá svému okolí, je Kryštof z knihy *Kryštofe, neblbni a slez dolů!*<sup>71</sup>, sám často sedí na skále a snaží se ignorovat výzvy dospělých, aby slezl. Velmi často se v prózách objevuje hlavní hrdina, se kterým společnost nepočítá a který stojí stranou. Fenomén outsiderství<sup>72</sup> lze pak členit do několika kategorií. V próze Ivony Březinové *Začarovaná třída*<sup>73</sup> se objevují tři noví romští spolužáci, kteří nezapadají do třídy jednak kvůli zaostávání za žáky v hlavních předmětech, jednak kvůli svým schopnostem kouzlit. Podobného protagonistu nacházíme i v sérii *Harry Potter*<sup>74</sup> od J. K. Rowlingové. Harry Potter své místo nachází ve školním kolektivu, ale kvůli magickým schopnostem je vyčleňován z rodiny pěstounů. Můžeme tedy říci, že se nám zde objevuje (5) *outsider z důvodu společenských předsudků*. K tomuto typu by mohla být přiřazena také hlavní postava z prózy *Domov pro Marťany*<sup>75</sup> od Martiny Drijverové, která se částečně vyčlení z kolektivu kvůli svému bratrovi s handicapem. Pro tohoto referenčního hrdinu bude často typické společenské odsouzení, které se většinou nezmění, a hrdina je tak determinován zůstat outsiderem. Může se tu jednat také o psychické nebo fyzické týrání: „Zacházení Dursleyových s Harrym je přímo učebnicovou ukázkou psychického

---

<sup>70</sup> LINDGRENŮVÁ, Astrid. *Bratři Lví srdce*. Praha, Albatros, 2001. 2. vyd. ISBN 80-00-00967-6.

<sup>71</sup> PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Kryštofe, neblbni a slez dolů!*. Praha: Albatros, 2004. ISBN 80-00-01326-6.

<sup>72</sup> Fenomén outsiderství spojený s Harrym Potterem zpracovala Milena Šubrtová: ŠUBRTOVÁ, Milena. Fenomén outsiderství ve vývoji prózy pro děti a mládež. In: *Cesty současné literatury pro děti a mládež: tradice a inovace*. Slavkov u Brna: BM Typo, 2003. Ladění, s. 29–34.

<sup>73</sup> BŘEZINOVÁ, Ivona. *Začarovaná třída*. Praha: Amulet, 2002. ISBN 80-7327-006-4.

<sup>74</sup> ROWLINGOVÁ, Joanne K. *Harry Potter a Kámen mudrců*. Praha: Albatros, 2002. ISBN 80-00-01161-1.

<sup>75</sup> DRIJVEROVÁ, Martina. *Domov pro Marťany*. Praha: Albatros, 2012. 2. vyd. ISBN 978-80-00-02938-2.



a emočního týrání.<sup>76</sup> Hlavní hrdina proto bude v díle hledat cesty, jak si najít nové kamarády či dospělé, kteří ho nebudou vyčleňovat. Stejně jako Harry Potter symbolicky ve fantastickém světě dospívá k objektivnímu sebepoznání a sebehodnocení, stávají se i mnozí další protagonisté z fantastické literatury nositeli sebekritického poznání vlastních schopností a vlastností v „nereálném“ světě.<sup>77</sup> „*Prostory fantasy světa jsou s to stát se prostory uvědomování si podstat a hodnot, prostory do jisté míry iniciačními nejen pro románové postavy, ale i pro čtenáře.*“<sup>78</sup> Dichotomie světa reálného a světa fantastického tak nabízí hrdinům možnost seberealizace nebo nových začátků. Dvojpolovost postavení hlavního hrdiny v těchto světech je hlavním předpokladem k možné realizaci koncepce postavy outsidera.

Posledním typem je pro nás (6) *nepochopený outsider*, jímž se stávají například hrdinové z knihy *Puntikáři* od Miloše Kratochvíla, kteří se ve snaze docílit dobrých skutků dopouštějí nevědomky darebáctví. Obě varianty outsiderství se budou od sebe částečně lišit. Nepochopený outsider bude mít sílu se do společnosti začlenit sám, popřípadě pochopí chování jedinců, kteří ho vyčleňují, a najde si i v jejich blízkosti cestu

---

<sup>76</sup> ŠUBRTOVÁ, Milena. Fenomén outsiderství ve vývoji prózy pro děti a mládež. Slavkov u Brna: BM Typo, 2003. Ladění, s. 32.

<sup>77</sup> V literatuře pro děti a mládež je fantastický svět možným únikem hlavní postavy z neúspěšného světa. Obvykle potřebuje nějaké médium, které ho do tohoto světa přenesení. Protagonisté, především outsideri, se sami přenášejí do světa například pomocí kouzelného předmětu. To je případ protagonisty v knize *Mio, můj Mio* (LINDGRENHOVÁ, Astrid. *Mio, můj Mio*. Praha: Albatros, 2004. 2. vyd. ISBN 80-00-01367-3.), který na základě lahve nalezené v parku putuje do fantastického světa, kde svádí boj se zlem. Kouzelný předmět figuruje i v *Letopisech Narnie*. Na základě tajného průchodu ve skříni jsou děti odloučené od společenského dění i kolektivu vlivem války přeneseny do světa, kde se zlem mohou bojovat. Částečná heroizace outsidera probíhá i v próze *Bratři Lví srdce*, kde je Suchárek veden do boje po boku statečnějšího staršího bratra Jonatána. Bránou do nového světa, ve kterém chlapci svádí boj s expandujícím zlem, se stává jejich vlastní smrt. Pravým nebojácným hrdinou se Suchárek stává až v samotném závěru knihy, kdy je schopen bratrovi oplátit jeho skutek z úvodu knihy. Outsiderství je v těchto případech kompenzováno fantastickým světem. Ne vždy se však musí jednoznačně ve fantastické literatuře jednat o outsiderský fenomén. Například v knize *Most do země Terabithia* se nejedná o spojení takto protichůdných světů.

<sup>78</sup> NOVÁKOVÁ, Luisa. Fantasy jako cesta ad fontes. *Ladění*, 2005, č. 2, s. 3.

k dalšímu soužití, zatímco outsider z důvodu společenských předsudků mínění společnosti téměř nezmění.

Naši protagonisté nebudou vybíráni z fantastické literatury a ani nebudou, až na handicapované protagonisty nebo postavy, které náhle onemocní, determinováni k outsiderství z biologických nebo sociálních příčin. Jejich vyčleňování nebude vždy stoprocentní. Svůj boj dobra se zlem budou svádět ve svém světě a bude záležet na jejich schopnostech a pomoci okolí, zda tento boj, někdy i se symbolickým zlem uvnitř sebe sama, dokáží vyhrát.

Námi uvedený nástin typologie si neklade za cíl být úplný. Obecně pak bude platit, že na čím staršího recipienta bude autor cílit, tím více budou smazávány jednotlivé námi uvedené kategorie a bude docházet k jejich prolínání. Na cestě k dospívání v knize *Nazí* tak můžeme podle Hrdličkové najít několik způsobů průběhu dozrávání hlavních hrdinů.<sup>79</sup> Tento průběh pak může variovat i výslednou typologii referenčního hrdiny.

---

<sup>79</sup> HRDLIČKOVÁ, Marcela. *Proměny české příběhové prózy ze života mládeže po roce 1989* [online]. Brno, 2018 [cit. 2022-07-09]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/b88ms/>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Luisa NOVÁKOVÁ, s. 60.

## 6 *Pachatelé dobrých skutků: Puntikáři*

Miloš Kratochvíl se věnoval především pohádkám s didaktickým záměrem (například *Hloupežníci*<sup>80</sup>, 2011) a poezii pro děti a mládež (z pěti sbírek uvádíme sbírku *Hodina smíchu*<sup>81</sup>, 2000), ale je známý hlavně svými humoristickými prózami, které jsou prakticky v české literatuře ojedinělé. K humoristickým prozaickým textům patří i *Boříkovy lapálie*<sup>82</sup> (1970) Vojtěcha Steklače, které byly několikrát nově vydány, a tvorba Miloslava Švandrlíka z 90. let 20. století.<sup>83</sup> Jiné případy současné humoristické beletrie nám nejsou známy. I proto zřejmě zahraniční humoristická produkce vyhrávala čtenářské ankety, a to díky sérii *Deník malého poseřoutky* (první díl *Zápisky Grega Heffleyho*<sup>84</sup> byl přeložen v roce 2009) od Jeffa Kinneyho, která byla zpracována na základě hybridu komiksu a textu, který byl výrazně potlačen na úkor obrazové složky.<sup>85</sup> Série *Pachatelé dobrých skutků*<sup>86</sup> zaznamenala čtenářský ohlas mezi lety 2009–2011. Obliba textů byla podmíněna jednak komickou složkou, jednak tím, že Kratochvíl vhodně líčí příběh prepubescentních chlapců v době, kdy chlapecká próza není příliš hojná. Některé populární texty zařazují knihu dokonce do chlapecké prózy, a to zřejmě i z důvodu, aby

---

<sup>80</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Hloupežníci*. Praha: Mladá fronta, 2011. Už umím číst. ISBN 978-80-204-2435-8.

<sup>81</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Hodina smíchu*. Frýdek-Místek: Alpress, 2000. Klokánek. ISBN 80-7218-333-8.

<sup>82</sup> STEKLAČ, Vojtěch. *Boříkovy lapálie*. Kniha druhá. 2. upr. vyd., V Albatrosu a v této úpravě 1. vyd. Praha: Albatros, 2001. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-00928-5.

<sup>83</sup> TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatura pro děti a mládež (Tvorba devadesátých let 20. století)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s. r. o., s. 19.

<sup>84</sup> KINNEY, Jeff. *Deník malého poseřoutky: zápisky Grega Heffleyho*. Praha: Albatros, 2009. ISBN 978-80-00-02225-3.

<sup>85</sup> Pro srovnání: Od roku 2009, kdy byly poprvé vydány texty *Deník malého poseřoutky* a *Pachatelé dobrých skutků*, se v anketě o nejoblíbenější knihu dětských čtenářů „SUK – Čteme všichni“ umísťovala humoristická díla Miloše Kratochvíla v letech 2009–2012 na 3.–5. místě, zatímco Jeff Kinney kromě roku 2010 a 2020 neopustil se svojí deníkovou sérií první nebo druhé místo. Srov. Výsledky ankety o nejoblíbenější knihy pro děti „SUK – Čteme všichni předchozí ročníky“ [online]. Poslední revize 2022-07-10 [cit. 2022-07-10]. Dostupné z: <<https://www.npmk.cz/knihovna/sukova-knihovna/suk-cteme-vsichni/predchozi-rocniky>>.

<sup>86</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Pachatelé dobrých skutků 1. Puntikáři*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 12.

upoutaly pozornost budoucích majitelů: „*Je to [Puntíkáři] první díl série knížek (nejen) pro kluky.*“<sup>87</sup> Kratochvílova humoristická próza pak pokračovala *Prázdninami blbce č. 13*<sup>88</sup> (2014). Z jeho tvorby bychom měli zmínit i prózu o negativních dopadech moderních technologií *Zajatci stříbrného slunce*<sup>89</sup> (2015).

Pentalogie Miloše Kratochvíla *Pachatelé dobrých skutků* přináší nový pohled na omlouvání dětských „lumpáren“. Dva protagonisté Michal Souček a Filip Fialka se ve snaze konat dobré skutky dopouštějí v očích dospělých vážných prohřešků a jejich altruistické chování není pochopeno, ba dokonce ani vyslyšeno. Když se ředitelův ratlík Goliáš ocitne u veterináře, protože ho Filip po nelezení chtěl nakrmit, ředitel nereflexuje Filipovu výpověď a podezírá ho z únosu a pokusu o týrání: „*Vzteky se třásl [ředitel] víc než jeho pes, když byl ještě zdravý, a spustil na Fildu, že mu psa ukradl, aby mu mohl ubližovat, a že tyhle trapiče zvířat zná, protože je dvacet let ředitelem školy.*“<sup>90</sup> Z promluvy ředitele Sojky je patrná předpojatost, kvůli které Filipa obviňuje.

Situaci obou chlapců vysvětluje již příznačný oxymóron v názvu, ve kterém je spojeno slovo s negativní konotací se slovním spojením s pozitivním slovním významem. Slovo pachatel označuje někoho, „*kdo něco spáchal, dopustil se zlého, špatného činu.*“<sup>91</sup> Název sám ostatně může čerpat i z několika českých rčení.<sup>92</sup> Čtenáři se tak již v úvodu seznamují se sarkastický podtónem celého díla, které odkazuje na zneuznání pomoci

---

<sup>87</sup> SATURKOVÁ, Jitka (ed.). *Kniha mého srdce na pokračování*. Praha: Česká televize, 2009, s. 245.

<sup>88</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Prázdniny blbce číslo 13: jak jsme zachraňovali svět*. Praha: Mladá fronta, 2014. ISBN 978-80-204-3365-7.

<sup>89</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Zajatci stříbrného slunce*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-581-7.

<sup>90</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Pachatelé dobrých skutků 1. Puntíkáři*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 12.

<sup>91</sup> KROUPOVÁ, Libuše, FILIPEC, Josef, ed. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2005, s. 258.

<sup>92</sup> Například rčení *Cesta do pekla je dlážděna dobrými úmysly* nebo *Každý dobrý skutek je po zásluze potrestán*.

člověka druhé osobě.<sup>93</sup> Z něho vyplývá, že se často nemá cenu snažit a pomáhat ostatním, protože naše skutky se nám nakonec mohou vymstít, ten, kdo pomáhal, narazí na odpor, nevděk nebo dokonce trest. Není také dobré být přehnaně obětavý vůči okolí, za naše dobré úmysly následuje většinou jako další trest.

## 6.1 Obraz rodiny

Pro námi vytvořený systém je stěžejní postavení protagonisty ve společnosti a jeho chování. Rozbor těchto sociálních interakcí začneme v rodinných zázemích hlavních hrdinů. Michal žije v úplné rodině, má oba rodiče a starší sestru, která ve škole chodí o dva ročníky výše. V rodině se nachází i sestra maminky teta Marcela, která svými radami z pozice psychiatričky silně ovlivňuje matčino jednání.

Oba rodiče Michal nejčastěji charakterizuje podle intenzity hlasu při jejich mluveném projevu: „*U nás mluví potichu jen táta. Máma křičí, jakmile jen něco trochu provedu.*“<sup>94</sup> Matka Michala je velmi přísná a zároveň striktní. Svého syna při jakémkoliv provinění trestá i fyzicky a snaží se jeho prohřešky eliminovat na co nejmenší počet. Z toho důvodu je i proti kamarádství obou kluků.

Otcova charakteristika je plastičtější. Většinu času je vyrovnaný a poskytuje oporu svému synovi. Do špatné nálady se dostává pouze, když se mu práce kreativce v reklamní agentuře nedaří, a je symbolizovaná tečkou na čele od tužky. Prohřešky svého syna chápe, jeho poznámky ze školy nebere vážně, a dokonce mu pomáhají i při jeho kariéře. Navíc je jediný dospělý, který Michala vyslechne: „*Táta se tomu dlouho smál, ale pak*

---

<sup>93</sup> Více k příslovím: ČERMÁK, František a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4. Větné výrazy*. Praha: LEDA, 2009, s. 807 a Tamtéž s. 134.

<sup>94</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Pachatelé dobrých skutků 1. Puntikáři*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 18.

posmutněl: *„A za to dostaneš takhle suchou poznámku? Poznámku, která je na nic...?“* Kroutil zklamaně hlavou. <sup>95</sup> Samotné poznámky jsou totiž v kontextu velmi vtipné a otec je jedinou postavou, která nese částečně didaktickou funkci v díle díky své empatii. Otcovo vyhranění se proti školskému systému nás může dovést k myšlence, proč se vymyká z dospělého prostředí. Snadno se do Michala vžívá a v některých chvílích se i jako kluk chová, například když jde urovnat vztahy s myslivcem Sodomkou za rozbité sáně, spřátelí se s ním a nakonec se ocitnou v chlapecké skrýši na posedu:

*„,Pane Sodomko, ale jednou mi na ty housle musíte zahrát! Třeba jenom Kočka leze dírou nebo Pec nám spadla. To přežijete. To je jedna zastávka vlaku! Když to z vás udělalo hajného, tak se mnou to přece musí udělat taky nějaký zázrak!“* Oba se tomu smáli jako malí kluci a my s Fildou jsme se taky rozchechtali. <sup>96</sup>

Sestra Aneta je epizodní postavou a vůči svému bratrovi se vymezuje striktně jako jeho okolí a velmi ho kritizuje za údajná provinění. S pubescentním nádechem pak všechno velmi dramatizuje. S přeháněním má mnohé zkušenosti i teta Marcela, která je taktéž epizodní postavou. Sama ráda zobecňuje a na svých teoriích dokládá narušení Michalovy osobnosti.

Matka Filipa se v díle objevuje pouze ve dvou kapitolách. V té první brání svého syna, který ještě ani nenastoupil do školy, a odmítá připustit, že by byl zlý: *„,Sám poznáte, že se Filip snaží pomáhat všude, kde si myslí, že je to potřeba. Má už odmala takovou povahu!“* <sup>97</sup> Filipova rodina je neúplná, schází v ní otec, který zřejmě od matky odešel, a také další sourozenci.

---

<sup>95</sup> Tamtéž, s. 42.

<sup>96</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Pachatelé dobrých skutků I. Puntikáři*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 106.

<sup>97</sup> Tamtéž, s. 13.

Filipova rodina pozbývá sice otce, zato se v ní ale najde empatická matka, která má pro svého syna pochopení. Michalova rodina je komplikovanější. Objevuje se v ní dvojí polarita – rodič, který svojí výchovou se snaží docílit správného chování chlapce deklarované školským aparátem, a rodič, který si je vědom nedokonalostí školního systému a má smysl pro spravedlnost, která není odrazem pouze pedagogických pracovníků nebo lékařů, kteří se dopouštějí silné desinterpretace chování obou chlapců. S trochou nadsázky by se dalo konstatovat, že rodiče ve svém chování stojí na ose, jejímž determinantem a středem je Michal, k sobě v naprosté opozici. Michal se tak zmítá uprostřed dvou názorů. Ten první, zastupovaný tetou Marcelou a maminkou, z něj dělá špatného žáka a poukazuje na intencionalitu jeho jednání. Silně negativní přístup obou žen vyrovnává tatínek, který Michala učí vztahům do života. Například když Michal přinese nesmyslnou poznámku, protože přihlížel tomu, jak se Filip pere kvůli urážce s jiným spolužákem, otec syna brání před nechápající matkou. Sám Filip přebírá jeho teorii o správném chování: „*A necita prý nejsem, protože jsem správně vycítil, že urážka je horší zločin než namočená hlava. Hlava za chvíli uschne, kdežto urážkou zraněná duše může bolet až do smrti.*“<sup>98</sup> Otcův přístup nabourává unáhlená rozhodnutí matky, která je přesvědčená o Michalově vině. V jeho pojetí se z pachatelů stávají nepochopení kluci, kteří za své provinění často nemohou.

## 6.2 Obraz školy

Školní prostředí je dominantní v celé části knihy. Jedná se o prostor, kde se odehrává nejvíce spáchaných dobrých skutků, za které jsou kluci potrestáni buď černým puntíkem, nebo poznámkou do žákovské knížky od třídní učitelky, které obvykle nevědomky naruší

---

<sup>98</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Pachatelé dobrých skutků 1. Puntikáři*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 71.

absolutní ticho a která rodičům ponechává vzkazy i za drobnosti. Předpojatý je i ředitel Sojka, který kluky podezírá, i když nic neprovedli. Filip i Michal jsou tak předurčeni k trestům, i když své činy myslí dobře. Chtějí například pomoci spolužákovi zhubnout, chtějí mezi sebe začlenit bohatého spolužáka Hurycha, který se nudí. Pedagogy ve škole jsou determinováni k získávání trestů, a tím se stávají outsidersy. Sami se tak ale necítí a jsou si vědomi toho, že nejsou zlí, ale že jsou nepochopení: „*Filda si ještě dlouho nenápadně utíral slzy. Umytou levou rukou, na kterou měl dostat hodinky. Až bude mít svátek nebo narozeniny, tak mu u pana Vietnamce nějaké koupím. Zaslouží si je. Je to opravdu hrdina.*“<sup>99</sup> Jejich sebereflexe je správná. Vědí, že většina prohřešků je způsobena také touhou získat správné mužské kamarádké vlastnosti. Jejich outsiderství spočívá ve vztahu k pedagogům a k lékařům, nikoliv k ostatnímu světu, který pro ně má pochopení – například v postavě myslivce, který si rád s kluky povídá a spraví jim rozbitý posed, na který i přes jeho zákaz rádi chodí.

Ve škole se setkáváme i s dalšími dvěma postavami spolužáků – s Tomášem Valoušem a Hurychem. Oba dva chlapci jsou outsidersy, kteří se vymykají běžným spolužákům. Tomáš je terčem připomínek kvůli svému apetitu a tloušťce. Jeho outsiderství je umocněno i tím, že sedí dobrovolně izolovaně v první lavici. Hurych se zase vyčleňuje z jiného důvodu. Má bohaté rodiče, nosí značkové oblečení a neustále jezdí s rodiči na dovolené do exotických destinací. Jeho absence ve třídě symbolizuje i jeho ústraní ve třídě. Oba spolužáky se naši protagonisté snaží začlenit do kolektivu. Z Tomáše se vyklube pachatel, který svádí vinu na Filipa a Michala, raduje se z krize jejich přátelství, a dokonce se snaží podplatit Michala, aby přišel o svého kamaráda.

---

<sup>99</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Pachatelé dobrých skutků 1. Puntikáři*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 32.



Hurych je naopak outsider, který se projeví čestně a snaží se nevinnou nehodu v lese objasnit strážníkovi, aby zachránil oba kluky před vyšetřováním policíí.

Můžeme tedy konstatovat, že oba chlupci jsou zaškatulkováni u pedagogických pracovníků, kteří jsou přesvědčeni o jejich vině a jejich pravdivá tvrzení dementují. Hurych se projeví jako nepochopený outsider, se kterým se může třídní kolektiv kamarádit, ale z Tomáše se po poznání vyvine skutečný pachatel.

### 6.3 Pachatelé dobrých skutků

Špatná zpětná vazba na chování protagonistů od okolí je doplněna kontextem jejich chování a názorů, ze kterých se dětský čtenář dozví o jejich kladné roli. Jak jsme již zmínili, někteří dospělí je za jejich chování nepranýřují, ale pochopí je. V knize tak tito dospělí figurují jako nositelé správného řádu (Michalův otec) nebo se snaží vysvětlit hrdinovo chování na základě své empirie (Filipova matka, která ho označí za *starostlivého dobráka*<sup>100</sup>).

Protagonisté jsou sice někdy impulzivní a rádi se perou (impulzivní reakce při dementování matčiny milosrdné lži spolužákem<sup>101</sup>), zároveň jsou ale empatictí (Filda nemůže být cirkusákem, protože nechce nechat samotnou matku doma)<sup>102</sup>, soucitní (Filip chodí navštěvovat Michala, když je nemocný)<sup>103</sup> a prokazují některé charakterové vlastnosti mužů jako je čest (Filip si nenechá líbit pomluvy a znovu se pere)<sup>104</sup>, dodržení pravidel a spravedlnosti (Michal nechce vyhrát jen na základě toho, že Filipovi nařídila učitelka, aby si sundal kolíček z nosu)<sup>105</sup> i svého slova (když Filip předvádí balet

---

<sup>100</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Pachatelé dobrých skutků 1. Puntikáři*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 13.

<sup>101</sup> Tamtéž, s. 14.

<sup>102</sup> Tamtéž, s. 25.

<sup>103</sup> Tamtéž, s. 55.

<sup>104</sup> Tamtéž, s. 70.

<sup>105</sup> Tamtéž, s. 17.

v lese)<sup>106</sup>. Jejich zkoušené přátelství navíc obстоjí i etickou výzvou, kdy je jeden z nich uplacený, aby se nekamarádili, a oba dokáží, že axiologicky je jejich přátelství důležitější než peníze.

Můžeme si tedy položit otázku: Kdo je v *Puntikářích* pravý pachatel? Oba protagonisty uvedené výše jsme vyloučili. Již jsme se zmínili o Tomáši Valoušovi coby záporné postavě. Negativní postavy v díle jsou ale především dospělí, kteří odmítají pochopit dětský svět a žijí ve světě striktních pravidel a předsudků. Nabízí se tak dvojí interpretace pachatelů, jedněch jako nepochopených dětí, druhých jako zlých dospělých, k nimž patří pedagogičtí pracovníci, Michalova matka a doktorka teta Marcela. Jiří Novotný dochází k podobnému závěru na větší ploše Kratochvílových próz:

*„Zeptejme se proto, kdo je v Kratochvílových prózách tím apriorním blbcem, blbcem bez uvozovek. U řady postav dospělých reflektujeme jejich hloupou omezenost již při prvním kontaktu s textem, aniž se na jeho významy díváme dětskou optikou a hledáme něco typicky dětsky emočně či racionálně uchopitelného.“<sup>107</sup>*

Novotného závěr zcela potvrzuje, že již v prvních kapitolách se některé dospělé postavy dopouštějí negativních reakcí a jsou spojeny i s příznačnou charakteristikou, která v doprovodu s obrázky vytváří humoristický efekt: „(...) Sojka při těch slovech [se] strašlivě zašklebil a vycenil zuby jako upír.“<sup>108</sup> Sami protagonisté se vůči tomuto světu dospělých striktně vymezují jednak na základě klukovských her, jednak zastávají zcela opačnou touhu než většina dětí, které se snaží vyhnout trestu nebo špatné známce. Michal si dokonce trest přeje poté, co ho vyděsila teta Marcela možnými psychosomatickými

---

<sup>106</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Pachatelé dobrých skutků 1. Puntikáři*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 64.

<sup>107</sup> NOVOTNÝ, Jiří. *Blbci Miloše Kratochvíla*. In: *Současnost literatury pro děti a mládež. Liberec 7.–8. dubna 2016*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2016, s. 125. (ISBN 978-80-87607-66-4.) s. 125–136.

<sup>108</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Pachatelé dobrých skutků 1. Puntikáři*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 13.

poruchami, a poté, co začal trpět daleko větším strachem z naplnění slov psychiatricky než z uděleného trestu:

*„Po týdnu jsem měl pocit, že začnu koktat a počůrávat se už jen z toho čekání. A pak jsem to vymyslel. Řekl jsem paní učitelce, že z první lavice špatně vidím, protože jsem dalekozraký, a předsedl jsem si do poslední. K Fildovi Fialkovi. Věřil jsem, že vedle něj nebudu muset čekat na trest tak dlouho.“<sup>109</sup>*

Opět se nám potvrzuje negativní role odborníka. Teta Marcela dovede Michala do horších stavů, než ve kterých se nachází nebo by se mohl nacházet.

Michal tak netrpí poruchami na základě svého chování, ale na základě přístupu a jednání dospělého světa. Protagonisté-outsideri jsou jako pachatelé dobrých skutků dospělým světem pouze nepochopení a odsuzování. Sami by se však do dospělého světa adekvátně nezačlenili a jejich outsiderství je tak domnělé. Žijí si ve svém světě a vědí o tom, že nejsou zlí. To si dokáží hned na několika zkouškách, kterými prochází i jejich přátelství.

#### **6.4 Dětský aspekt**

Vzdor vůči autoritě a nepochopení dítěte okolím jsou základní znaky pubescentů, taktéž i snaha vymezit se okolím.<sup>110</sup> Oba chlapci ale dochází do třetí třídy a jejich věk se pohybuje kolem osmi let. Zato jejich zkušenosti, které mohou čtenářům předat, spíše odpovídají věku pubescentů stejně jako tematické zaměření díla, které by bylo pro začínajícího čtenáře velmi složité. Proto se kniha ocitla až v četbě dětí ke konci prvního stupně, a to v páté třídě.

---

<sup>109</sup> KRATOCHVÍL, Miloš. *Pachatelé dobrých skutků 1. Puntíkáři*. Praha: Mladá fronta, 2009, s. 15.

<sup>110</sup> VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005, s. 350.

Kontrast mezi udělovanými tresty a chováním protagonistů by byl zřejmě menšími školáky desinterpretován. Michal i Filda jsou nepochopeni ve škole, kde se vinou pedagogických chyb učitelky ocitli na seznamu záškodníků. Třídní učitelka Vlčková odmítá jejich činy vyšetřit a již předem je odsuzuje a trestá poznámkami do žákovské knížky. Tradiční role rodičů postrádá tradiční výchovné prvky, sám tatínek se naopak ještě z poznámek raduje, neboť mu pomáhají při jeho vlastním povolání v reklamě.

Mohli bychom si klást otázku, zda v tomto díle není porušen didaktický ráz, typický pro literaturu pro děti a mládež. Zda tedy hlavní hrdinové nejsou svým chováním nebezpeční pro zdravý vývoj dítěte. Tito referenční hrdinové nejsou nebezpeční pro dětského čtenáře, a to i proto, že za svoje špatné chování, dostávají trest ze strany školy. Sice nejsou pochopeni okolím, ale dětský recipient si uvědomí, že nemá konat stejné „dobré“ skutky.

Taktéž bychom si mohli položit otázku, jestli jsou referenční hrdinové Filip a Michal pouze a jenom určeni pro úzkou věkovou skupinu prepubescentů, kteří dokáží již rozklíčovat nesmyslné kousky protagonistů a mají upevněné morální hodnoty, nebo by mohli být i rovnocennými partnery u starších čtenářů. Problematika věkové hranice bude téměř vždy určena zaměřením díla. Jak jsme zmínili již v úvodu, dětský aspekt je v protikladu k aspektu dospělému. Dospělý čtenář by se tedy měl na základě sníženého uměleckého potenciálu díla zajímat o jiný typ literatury. Navíc podle úvah teorie by nízká věková hranice dítěte měla dospělému čtenářovi vadit. Podle internetových recenzí, které píše dospělí čtenáři, se však tento typ humoristické prózy dostal i do jejich zájmu četby, a to úspěšně.<sup>111</sup> Názory dospělého čtenáře dotváří jednotné recenzentní fórum. Jak jsme

---

<sup>111</sup> Databáze knih. Pachatelé dobrých skutků 1. Puntíkáři. [online]. Poslední revize 2022-07-04 [cit. 2022-07-10]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/pachatele-dobrych-skutku-pachatele-dobrych-skutku-1-puntikari-13902>.

již uvedli výše, dospělého čtenáře bude k dětské knize lákat především relaxace, ale i nostalgie. Referenční hrdina coby pachatel dobrých skutků tak může oslovit jakéhokoliv čtenáře od pubescenta po dospělého, a to bez ohledu na svůj pravý věk v knize.

Pachatelé dobrých skutků tak porušují naši základní definici příběhové prózy ze života dětí a mládeže. Jako referenční hrdinové mají menší znalosti světa než recipienti, a to způsobuje dosažení situačního humoru. Kdyby čtenář neměl základní znalosti o chodu světa, nemohl by se smát lumpárnám kluků. V této próze je tedy recipient napřed před protagonistou.

## 7 Typ z knih *To kvůli mně a Uzly a pomeranče*

K pachatelům dobrých skutků budeme řadit i typ hrdiny, který se snaží v dospělém světě substituovat roli neschopného a selhávajícího rodiče. Současná literární produkce reflektuje problém rozpadu rodiny velmi často, až možná s lehkou nadsázkou můžeme říci, jestli se již nezačíná jednat o literární klišé. Odráží tím však soudobé problémy společnosti, které mají těžký dopad na dítěte a jeho psychickou stránku. Dospělé postavy po ztrátě milované osoby nejčastěji propadají alkoholismu. To vede až k rozpadu celé rodiny a zanedbané péči o děti. Z knih, které popisují právě tuto destrukci rodinného řádu, uvádíme *Uzly a pomeranče* Ivy Procházkové, *Luke a Jon*<sup>112</sup> Roberta Williamse a *To kvůli mně* od Martiny Drijverové. Ve všech případech přebírají dětské protagonisty veškerou zodpovědnost za vedení domácnosti, v knize *Uzly a pomeranče* se Darek stará dokonce i o mentálně postiženou mladší sestru Emu. V tomto případě se však nejedná o pachatele dobrých skutků z nevědomosti, ale o starostlivého referenčního hrdinu.

### 7.1 *To kvůli mně*

Martina Drijverová je zkušenou autorkou na literárním poli pro děti a mládež. Vyдалa desítku knih, v níž se především zaměřuje na problémy dětí mladšího školního věku. Ve svých prózách nahlíží na těžkou tematiku především s pochopením. Vybírá si často hrdiny, kteří se ocitají na okraji kolektivu, do kterého se těžko zapojují: „*Hrdinové jejich práz jsou často outsideři, kteří se vyčleňují pro svou tělesnou slabost, či představují ztělesnění průměrnosti a obtížněji upevňují svoji pozici v rodině i dětském kolektivu.*“<sup>113</sup>

---

<sup>112</sup> WILLIAMS, Robert. *Luke a Jon*. V Praze: Albatros, 2012. ISBN 978-80-00-02940-5.

<sup>113</sup> ŠUBRTOVÁ, Milena. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež 2. Čeští spisovatelé*. Praha: Libri, 2012, s. 113.

Tou je například i hlavní hrdinka prózy s tematikou handicapu *Domov pro Mart'any*<sup>114</sup> (1998), která se ve stejném roce umístila na 2. místě celostátní čtenářské ankety „*SUK – čteme všichni*“, nebo navázání na předchozí knihu o průměrné hrdince *Sísa Kyselá a ušmudlaný rytíř*<sup>115</sup> (2002).

Téma destrukce rodiny zpracovala Martina Drijverová i v knize *To kvůli mně* pro čtenáře od 10 let. Jelikož se zde jedná o velmi složitou situaci, v níž se hlavní hrdina musí bránit rozpadu nejen rodiny, ale i silnému obviňování ze strany matky. Problémy nastávají při odchodu otce, který nejeví žádné známky touhy po návratu: „*Chystal jsem se do školy, máma pomáhala Klárce se zapínáním. Ale táta balil nějaké košile a kalhoty do kufříku. [...] Nedíval se na nás, nedíval se na mámu, měl hlavu skloněnou ke kufru.*“<sup>116</sup> Hlavní hrdina Hynek se ocitne v těžké situaci. Otec ho opustil a jeho matka si na něm vylívá zlost a frustrace, dokonce na něj svaluje příčinu rozpadu svého vztahu a sama propadá alkoholismu a psychické nemoci. Jako chlapec prožívá vzniklou situaci netypicky: „*Chlapci a dívky reagují na rozpad rodiny rozdílně. Chlapci mají větší tendenci projevovat svůj hněv a zklamání externalizovaným způsobem, chovají se hostilně, agresivně, nápadně a sociálně nepřijatelně.*“<sup>117</sup>

Hlavní hrdina se pokusí postavit k situaci jako dospělý a nahradit roli matky a otce, která však nemůže být realizována v plném rozsahu, a to i například uznáním, kvůli jeho dětskému věku i kvůli neustálému srážení sebevědomí od matky. Protagonista se postupně smiřuje se svojí rolí outsidera ve třídě i v rodině, ale nepropadá zoufalství. Přestože je matkou označován za pachatele rodinné situace, svým chováním koná dobré

---

<sup>114</sup> DRIJVEROVÁ, Martina. *Domov pro Mart'any*. Praha: Albatros, 1998. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-00614-6.

<sup>115</sup> DRIJVEROVÁ, Martina. *Sísa Kyselá a ušmudlaný rytíř*. Praha: Albatros, 2002. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-01096-8.

<sup>116</sup> DRIJVEROVÁ, Martina. *To kvůli mně*. Brno: Edika, 2020, s. 5.

<sup>117</sup> VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005, s. 281.

skutky: stará se o svoji mladší sestru a řídí chod celé domácnosti. Sám si je vědom matčina selhání, ale není schopen ho vyřešit. Tím se odlišuje od prvního typu referenčního hrdiny. Pachatelé dobrých skutků u Miloše Kratochvíla nevědomky páchali úsměvné vylomeniny a byli trestáni dospělým světem. Hynek je sice také kárán a trestán za své skutky, i přestože se snaží nahradit roli dospělého, selhává pouze v matčiných očích, nikoliv u čtenáře, ať už toho dětského nebo dospělého.

Tento typ referenčního hrdiny, kterého bychom mohli nazvat i obětí teroru, prochází v knize několika stádii, která trvají zhruba půl roku. Na začátku se jedná o postavu, která zcela odráží chování dnešních dětí – hraje hry na počítači a tabletu, do školy se moc neučí, spíše si hlídá vlastní známky, aby nebyl doma potrestán. S vývojem po rozpadu rodiny hledá Hynek i jiná východiska ze situace. Nejdříve hledá únik z reality v počítačových hrách. Po zavedení zákazů ze strany matky se obrací k četbě a k učení, k jediným atributům, které matkou nemohou být zakázány, neboť si sama svůj vztek z nešťastného vztahu vybíjí na známkách svého syna. S tím, jak se zvětšuje matčina letargie a agresivita, zvyšuje se i potřeba bránit se. Hynek se doma nedostává do role oběti, která přijímá pravidla agresora. Sám se snaží proti matčinu útlaku vymezit i za použití expresivních výrazů: „*Na to doučování budeš chodit, blbečku*‘. *Jak řekla ,blbečku*‘, už jsem to nevydržel. *Do prdele, budu tam chodit rád, aspoň nebudu tady*‘. *To jsem přepsal*.“<sup>118</sup>

Oproti rodinné situaci ale přebírá Hynek normy agresorů ve škole, kteří ho za to odměňují jídlem. Oběť, která strádá doma nejen psychicky, ale i hladem, úkoly plní, aby si sehnala nějaké jídlo. Hynkovi samotnému na sobě nezáleží, prioritní je zisk svačiny: „*Smějou se mi, že jsem žebrák, Honza tuhle zvedal chleba se salámem ke stropu*‘. *Vyskoč*,

---

<sup>118</sup> DRIJVEROVÁ, Martina. *To kvůli mně*. Brno: Edika, 2020, s. 21.



*Alíku. ' Vyskočil jsem. Musel jsem i zaštěkat a lézt po čtyřech. Ale chleba jsem nakonec dostal. Udělal bych cokoli. '“<sup>119</sup>*

Hynek, mající strach o matku i o celou rodinu, se rozhodne raději lhát, aby všechny chránil. Sám si dobře uvědomuje, že tato lež je špatná.

### 7.1.1 Věk hrdiny a jeho zájmy

Věková hranice adresáta je nakladatelstvím určena od deseti let, což znamená věk dítěte, které navštěvuje čtvrtou třídu základní školy. Hynek se nachází také ve čtvrté třídě, v jejím druhém pololetí. Hynek se ale stane i rovnocenných partnerem pro pubescenta, který bude navštěvovat sedmou třídu. Předpokládaný čtenář však není námi vnímán jako opožděný v psychickém vývoji. Hynek i jeho svět disponují množstvím aspektů, které jsou příznačné pro období puberty. Protagonista se například snaží vzepřít se rodičům (matce) a prosadit si svůj názor, s rodiči vede válku, za kterou je trestán. V psychickém vývoji prosazení sebe samotného chce rodiče naštvat, popřípadě vyhrotit danou situaci, aby se necítil poníženy: „*Mejdlo chutná hnusně. Sice voní, ale štípe. Pálí, když polkneš sliny. [...] Zvedal se mi žaludek, ale držel jsem se. Abych se pozvracel? Tu radost mámě neudělám!*“<sup>120</sup> Zároveň se začíná přetvařovat: „*A po tvářích jí tekly černé slzy, to jak měla namalovaný řasy. Vytáhla kapesník, ale jen si to rozmazala po tvářích. Bylo to komický, fakt, a mně bylo do smíchu, jenomže jsem věděl, že chechtat se nesmím.*“<sup>121</sup>

Sama tato skutečnost, kdy se Hynek nachází mezi posloucháním špatného řádu nastoleného ve lži, výhrůžkách a obviňování a mezi vlastními úsudky, evokuje přechod žáka na prahu puberty k dospělému chování. Jak jsme již zmínili v teoretické části

---

<sup>119</sup> DRIJVEROVÁ, Martina. *To kvůli mně*. Brno: Edika, 2020, s. 41.

<sup>120</sup> Tamtéž, s. 23.

<sup>121</sup> Tamtéž, s. 6.

práce, postava jako entita literárního textu má seznamovat a podávat informace dětskému čtenáři o světě. Zároveň ho i připravuje na jeho pozdější roli, aby se uměl sám o sebe postarat. Tato situace není v literatuře pro děti a mládež zcela neobvyklá. Na přípravu budoucí role samozivitele se připravuje už Štuclinka a Zachumlánek ve stejnojmenné knize Františka Nepila. Rozdíl mezi Nepilovou knihou pro děti od pěti let a knihou Martiny Drijverové s prepubescentem je v realizaci samostatných prací. Zatímco Štuclinka a Zachumlánek zazimovávají studnu tak, že ji oblečou do teplého zimního oblečení, Hynek by si takový způsob starání se o domácnost nemohl dovolit. Jeho čtenáři by bylo totiž jasné, a to na základě vlastních zkušeností, že by s tímto nereálným přístupem nebyl schopen řídit celou hroutící se rodinu.

Taktéž se může kniha, stylizována do Hynkova deníku, stát četbou dospělého recipienta. S ohledem na tíživost celé situace bude možná daleko intenzivněji prožívat pocity bezmoci než samo dítě a bude si uvědomovat všechny nežádoucí následky, kterým mohou být děti vystaveny. Věk dítěte není pro recepci tohoto díla stěžejní. Referenční hrdina–pachatel dobrých skutků jako oběť je ve vzniklé situaci možné substituovat širšímu okruhu recipientů.

Sám Hynek není schopen se této situaci postavit, a proto ji vyřeší dospělí. Vyústění těžké rodinné situace je až pohádkové a možná inspirováno trendem v současné literatuře:

*„Absence některého z rodičů či dokonce obou, nepochopení, podceňování, izolace, osamocení, to jsou východiskové handicap, s nimiž dětské hrdinové vstupují do svého vlastního zápasu a zoufale, s bolestným pocitem svých dětstvím omezených možností, je nakonec úspěšně zvládnou.“<sup>122</sup>*

---

<sup>122</sup> VAŘEJKOVÁ, Věra. Prostor pro náročnou prózu. In: *Proměny literatury pro mládež – vstup do nového tisíciletí. Sborník konference konané dne 19. dubna 2000*. Brno: PdF MU v Brně, 2000, s. 35.

Idylický konec, zakončení návratem otce a léčením matky, je až neúměrně k líčenému tématu překvapivý.

## 7.2 *Uzly a pomeranče*

Iva Procházková je jednou z českých spisovatelek, jejíž příběhová próza ze života dětí a mládeže může provázet čtenáře po celé období jeho dětství i dospívání. Menším dětem jsou určeny prózy jako jsou například námi dvě vybrané s tématem osamělosti protagonisty *Eliáš a babička z vajíčka*<sup>123</sup> (2002) s hlavním hrdinou Eliášem, na kterého rodiče nemají čas a postrádá prarodiče, kteří by mu částečně rodiče suplovali, a *Kryštofe, neblbni a slez dolů!*<sup>124</sup> (2004) s velmi urážlivým hlavním hrdinou Kryštofem. Iva Procházková se ale také věnuje jako jedna z mála autorů literatury pro adolescenty. Velmi brzy po listopadové revoluci se objevila kniha s antiutopickou vizí světa *Soví zpěv*<sup>125</sup> (1995, česky 1999). Reflexi zranitelnosti dospívajících a rozpad tradičních rodinných vztahů autorka zachytila v knize *Nazí*<sup>126</sup> (2009).

Kniha *Uzly a pomeranče* (2011) je situována do zapadlé oblasti Slezska se sociálními problémy jako jsou nezaměstnanost, finanční problémy rodiny, podnikání mimo platné zákony, ale zaměřuje se také na rozpad tradiční úplné rodiny. Matka hlavnímu hrdinovi, dospívajícímu synovi Darekovi, umírá a Darek se musí sám postarat jak o chod domácnosti, tak i o postiženou sestru Emu. Sám nechce přijmout pomoc, jež by nahradila

---

<sup>123</sup> PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Amulet, 2002. Klíček. ISBN 80-7327-011-0.

<sup>124</sup> PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Kryštofe, neblbni a slez dolů!*. Praha: Albatros, 2004. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-01326-6.

<sup>125</sup> PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Soví zpěv*. Praha: Amulet, 1999. Oáza. ISBN 80-86299-04-X.

<sup>126</sup> PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Nazí*. Praha: Paseka, 2009. ISBN 978-80-7185-979-6.

v rodině matčinu péči. K rodinné tragédii se přidává otcův alkoholismus, který není schopen zaujmout část matčiny výchovy.

Matka v knize nevystupuje jen jako stmelující prvek, ale pomáhá svému synovi se vyznat ve světě pomocí vlastních zákonů: „*Udělej si uzel. V jejím světě nebylo místo na bloudění a pochybnosti. Kdo se matčiny zákony řídil a uměl uvázat uzly, nemohl jen tak sejít z cesty.*“<sup>127</sup>

Zatímco matka nastoluje v Darekovém světě řád, jeho otec znamená pro svého syna jeden velký složitý uzel a kontrast k matce: „*Je složitě strukturován, s uzlíky různých velikostí a tvarů. Někdy mnohem volnějším, [...] jiné se proplétají se složitými, zašmodrchanými, které Darek nedovedl ani přesně pojmenovat, protože byly spojeny se vztahovými výkyvy, s citovou nejistotou, studem, zlostí až nenávistí [...].*“<sup>128</sup>

Darek jako hlavní postava v románu dospívá, dozrává po citové stránce. Jeho povaha obsahuje typické mužské prvky, díky kterým je schopen starat se o svoji nesamostatnou sestru a s pomocí Martiny, kterou neustále odmítá a nechce si ji připustit na matčino místo, jsou schopni se postarat o domácnost. Ve srovnání se svými vrstevníky poté Darek nevykazuje typické pubescentní zájmy: „*Jeho skromnost je přítomna v tom, že nepožaduje po otci kapesné, protože vidí, že rodině peníze nenadbývají. Spokojí se s oblečením, tolik vzdáleným značkovému zboží, v němž třeba Michal a Hanka běžně chodí.*“<sup>129</sup>

Darkovi v životě chybí postava, která by saturovala jeho potřeby plynoucí z absence matky a chladného vztahu k otci. O to více je situaci citelnější, protože se jedná

---

<sup>127</sup> PROCHÁZKOVÁ, IVA. *Uzly a pomeranče*. Praha: Albatros, 2011, s. 5.

<sup>128</sup> URBANOVÁ, Svatava. *Dialogy Ivy Procházkové*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2012, s. 133.

<sup>129</sup> Tamtéž, s. 135.

o nesnadné období dospívání, kdy se obecně pubescenti a adolescenti dostávají do snadného konfliktu s okolím a dospělými. Darek tyto konflikty často zakládá na až dětském lpění na pravdě, které je po analýze v rozporu s chováním dospělých a je urážející: „*Co by mi kupoval? šklebil se jí [Martě] do obličeje. Zašiju si to. Roztrženéj svetr se dá zašít, prochlastaná bunda těžko!*”<sup>130</sup>

Dějová peripetie velmi připomíná předcházející knihu *To kvůli mně*. Na rozdíl od Darka však Hynek nedokáže rozeznat, zda je odchod otce definitivní, a to může vést ke šťastnému konci. Darek je dobře seznámen s rodinnou situací a ví, že tato změna je trvalá. Dospělí tu jsou zobrazováni nejen jako nositelé špatných vlastností a vykonavatelé rozpadu rodiny i teroru, ale i jako pokrytečtí a podlí. Darkovi nejvíce ublíží, když zjistí, že chování koně jsou určeni na jatka. Dospělý svět je v knize vnímán spíše jako zlý a vypočítavý, nedokáže sám napravit a nastolit pořádek. Tím se vyznění obou knih se stejným typem *outsidera* liší a je určeno dětským aspektem, kterému čtenáři je daná určena kniha.

Realistické vnímání postavy recipientem je podle Jany Sladové a Milana Poláka dáno věrohodným zobrazením:

*„Věrohodnost postav a jejich chování je pro současného čtenáře velice důležitá, v knize působí hodnověrně také dialogy postav a jejich motivace k chování. Také prostředí, ve kterém postavy žijí, je reálné i se všemi atributy doby: například Hanka má počítač, internet, Facebook, má ‚pírsink‘ a ‚kerku‘.“*<sup>131</sup>

---

<sup>130</sup> PROCHÁZKOVÁ, IVA. *Uzly a pomeranče*. Praha: Albatros, 2011, s. 20.

<sup>131</sup> SLADOVÁ, Jana a Milan Polák. *Uzly a pomeranče: inspirace (nejenom) pro mladé čtenáře*. In: KOUDELKOVÁ, Eva (ed.). *Současnost literatury pro děti a mládež*. Liberec 15. – 16. října 2013. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014, s. 129.

Podle naší typologie půjde postava Darka velmi špatně typizovat a zobecňovat. Darek jakožto třináctiletý chlapec není stabilní ohledně veškerého svého chování. Jeho postoje jsou ke každé postavě rozdílné. Jiné vztahy má ke své sestře, jiné ke svému otci a jednotlivým postavám nebo školnímu kolektivu. Změť jednotlivých přístupů je navíc nabourána i Darkovým nejednoznačným emočním prožíváním. Mísí se v něm několik prožitků najednou, na jedné straně cítí zodpovědnost za svoji sestru a touhu ji bránit, na druhé straně k ní cítí i výčitky a vztek. Tatáž situace nastává i s Hankou. Ačkoliv je hlavní protagonista do Hanky zamilován a touží po její bezprostřední blízkosti, zároveň si musí dávat veliký pozor na svůj vzhled i na svá slova, neboť Hanka ráda rozvádí každé slůvko.

Nejednoznačné prokreslení hlavního hrdiny, který se navíc v průběhu románu vyvíjí a dospívá, nám ztěžuje přiřazení do typologie. Darek jako *pachatel dobrých skutků* se nevědomky podílí na přípravě koní pro jatka, je spojen s tímto nezákonným podnikáním. Můžeme tedy říci, že tento starostlivý hlavní hrdina osciluje na ose s dvěma póly dobro a zlo, přičemž jeho negativní emoce by měly být recipientem akceptovány. Jako hlavní determinant v utváření Darkovy osobnosti bude jeho rodina. Sám hlavní hrdina se neustále vrací ke své matce ve vzpomínkách. Pomocí vševědoucího vypravěče můžeme navíc plně nahlédnout do Darkovy duše.

### 7.2.1 Dětský aspekt

Jak jsme již zmínili, hlavní hrdina má předbíhat ideálně mírně věk dítěte a připravovat ho na jeho budoucí postarání se nejen o sebe sama, ale i o jeho rodinu. Darek v tomto případě vystupuje jako velmi schopný. Dokáže se starat o svoji sestru, která trpí lehkou mentální retardací, a s pomocí Marty jí i sobě zajistit jídlo. Je velmi zručný, již v úvodu knihy se dozvídáme o tom, že pomáhá sestrojít starší Hance elektrický obvod na gymnázium. Dokonce je ochotný svoji rodinu bránit za každou cenu, když Hugo ustríhne

Emě pramínek vlasů a následně dojde k úvodnímu chlapeckému souboji. Zároveň je ale uvědomělý a ví, že s Hugem se nepotřebuje za každou cenu prát do posledního dechu a od hřbitovní zdi odchází, na výhrůžky Huga pak nereaguje.

Netypické prožívání pro dítě je nostalgie. Je to emoce, která je stěžejní pro dospělého jedince. Darek je velmi nostalgický co se týče vzpomínek na matku, ale i vzpomínek na Hanku a další postavy. Pomocí této nostalgie se postupně recipienti seznamují s příběhem v knize. Vypravěč v er-formě je v některých kapitolách navíc nahrazen ich-formou. Mnohvrstevnatost v tomto případě není rušivá a nostalgické střípky nebudou recipientem vnímány negativně nebo dokonce odosobněně. Nostalgické vzpomínky lze taktéž námi interpretovat jako možný posun ve vývoji hlavní postavy, která předchází vývojově recipienta.

### 7.2.2 Darek ve vztahu k matce

Absence matky silně narušila rodinný chod. Postupný úpadek rodiny zrcadlí se v otcově neschopnosti se se ztrátou manželky vyrovnat a oddávání se alkoholu se promítá do veškerého chodu domácnosti, a to jak po velké změny, tak i ty malé jako je například izolování obývacího pokoje od zbytku statku, neboť připomíná všem stále matku.

Tragický osud člena rodiny a detabuizace smrti i rozpadu rodinné blízké vzájemnosti je častým tématem současné příběhové prózy. Například kniha *Luke a Jon* (2012) od Roberta Williamse odhaluje velmi podobný syžet jako kniha Ivy Procházkové, rozdílné je však zpracování a uchopení absence matky v tomto díle.

Britský autor volí vyrovnávání se s tragickou smrtí matky při autonehodě, její smrt znamená v rodině de facto i celkový odchod. Iva Procházková však Darkovu matku neustále připomíná. Funguje pro hlavního hrdinu jako část jeho rozumového aparátu, zároveň i jako část jeho svědomí: „*Když pak lezl unavený se zanícenýma očima do*

*postele, míval špatné svědomí. Věděl, že matka by mu takové ubíjení času nikdy nedovolila. Ale nebyla tu a nikdo jiný se o Darkovi večery nezajímal*<sup>132</sup> a také se neustále vrací v podobě vzpomínek.

---

<sup>132</sup> PROCHÁZKOVÁ, IVA. *Uzly a pomeranče*. Praha: Albatros, 2011, s. 43.



## 8 Outsider kvůli psychické poruše

Třetím typem pachatele dobrých skutků je outsider, který se nedokáže na základě svých sociálních nebo psychických problémů začlenit do kolektivu svých vrstevníků. K tomuto distancování, které je pro protagonistu velmi nepříjemné, se zpravidla přidávají ještě další problémy, především rozpad rodiny spojený s alkoholismem jednoho z rodičů nebo silné psychické stavy, pocity úzkosti a zoufalství. Často tento typ hrdiny nebude vědět, co je příčinou jeho chování. V literatuře pro děti i mládež však nakonec přijde na to, co způsobovalo jeho nutkavé reakce a činy, a pokusí se to odstranit a začlenit se do kolektivu.

Pro tento typ protagonisty jsme si zvolili dvě knihy: *Pravidla skutečných ninjů* od Petry Štarkové určenou dětem od sedmi let a knihu Stephana Chboského *Ten, kdo stojí v koutě* určenou nakladatelství sice pro děti od dvanácti let, nicméně tuto knihu budeme považovat za zástupce literatury pro adolescenty, neboť sama předkládá obraz studentů na střední škole.

### 8.1 Pravidla skutečných ninjů

Psycholožka a spisovatelka Petra Štarková se zabývá problematikou dětského chování a dětské psychiky. Její profesní zaměření jí umožnilo vydat v posledním desetiletí několik knih pro děti, které jim přibližují problematiku dětské psychiky, a to například téma autismu *Lukáš s profesorem Neptun*<sup>133</sup> (2017) a problematiky ADHD *Můj brácha tornádo*<sup>134</sup> (2018). Navazuje tím na řadu úspěšné příběhové prózy s tematikou handicapu po roce 1989 (*Pět minut před večerí*<sup>135</sup> od Ivy Procházkové nebo *Lentilka pro*

---

<sup>133</sup> ŠTARKOVÁ, Petra. *Lukáš a profesor Neptun*. V Praze: Albatros, 2017. ISBN 978-80-00-04849-9.

<sup>134</sup> ŠTARKOVÁ, Petra. *Můj brácha Tornádo*. Praha: Albatros, 2018. ISBN 978-80-00-05051-5.

<sup>135</sup> PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Pět minut před večerí*. Praha: Albatros, 1996. ISBN 80-00-00436-4.

*dědu Edu*<sup>136</sup> od Ivony Březinové). Kniha o agresivním chování žáka čtvrté třídy *Pravidla skutečných ninjů* byla zařazena do *Nejlepších knih dětem* v ročníku 2019–2020.

V ní je harmonický a přátelský kolektiv narušen příchodem nového žáka, který z neznámého důvodu již vystřídal velké množství škol. Třída, která zcela spolupracuje a ve které se neřeší žádné třídní rozbroje, je vystavena nedbalému chování, prudkým reakcím i impulsivitě ze strany Ivoše. K všeobecnému opovržení Ivošového nepřiměřeného chování ve škole i k jeho nedostatečným znalostem učiva i společenských norem, například když se vydá třída do divadla, Ivoš přijde ve stejném oblečení, ve kterém chodil už několik dní, se přidává posléze i podezíravost z krádeží a úmyslného fyzického napadání. Po zakázaném vstupu do divadla musí Ivoš čekat na recepci a dostane knihu o bojovnicích, kterou posléze čte se sociální pracovníci a snaží se najít způsob, kterým by se mohl začlenit mezi spolužáky. Postupně si sepisují pravidla, která má Ivoš dodržovat, aby kvůli svému strachu nejednal bezmyšlenkovitě a neútočil na spolužáky. Vlivem učitelů se mění i postoj třídy k Ivošovi a začíná ho postupně začleňovat mezi sebe. Kniha tak ukazuje možnost, které může využít každý útočník a které by měli především využít i kantoři. Netrestat pachatele, nýbrž s ním promluvit a vyřešit daný problém.

### 8.1.1 Dětský aspekt

Kniha je silně ovlivněna asijským, zejména japonským prostředím, což dokládají ninjové a zájem kolektivu třídy o pokémony. Vyskytují se v ní dva vypravěči: spolužák Hynek a Ivoš. Knihu dle našeho názoru snižuje částečná inklinace ke komiksu.

---

<sup>136</sup> BŘEZINOVÁ, Ivona. *Lentilka pro dědu Edu*. Praha: Albatros, 2006. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-01583-8.

Ilustrátorka zřejmě kopíruje oblíbené hybridizační postupy, následné ilustrace jsou v knize vedeny jako komiksově výseky, které znovu reprodukují promluvy postav.

S ohledem na věk protagonistů i cílovou čtenářskou skupinu je možná volba zpracování nevhodná. Například se učitelé střídají, to by mohlo dětského recipienta v sedmé třídě zmást. Autorka taktéž počítá s neukotvenou opozicí dobra a zla. Ivoš se nejdříve jeví jako zlá postava, která je postupně napravována. Dle našeho názoru se spíše jedná o rys prózy pro starší čtenáře, než je druhá třída základní školy. Také změny vypravěče jsou rysem, který by se neměl objevit v prvopočátečním čtením. Reakce daných hrdinů jsou očekávatelné, autorka dobře zasadila příběh do prostředí školy, často však pracuje i s reakcemi postav, které bychom očekávali u pubescentů (například ohledně svačin a reakcí dívky).

Didaktická funkce je realizována na základě nápravy „zlého“ spolužáka. Dílo je velmi dynamické, často dochází k potyčkám od hlavního protagonisty Ivoše, děj graduje, autorka vytváří napětí (stezka odvahy a následné hoření) apod. Dětský aspekt je podpořen také dynamickými složkami: „... a rozběhl se ke knihovně. Všichni ostatní za ním. „Knihovna hoří!“ neslo se chodbou, ale to už jsme viděli všichni. (...) „Požární přístroje jsou nad schodištěm!“ volal tělocvikář a řítil se po schodech nahoru.“<sup>137</sup> Dynamické prvky se střídají se statickými, vhodně se prolínají Ivošovy problémy, které jsou spouštěčem dynamiky, s úvahami nad jeho chováním.

Přestože byla kniha oceněna jako jedna z nejlepších knih dětem a vhodně zpracovává důležitou tematiku nemocného dítěte, se kterým je obvykle špatně jednáno ze strany rodičů i učitelů a jeho chování je předkládáno jako zlé, najdou se v knize i nedostatky, které zasahují do dětského aspektu. Například věk protagonistů je v některých chvílích

---

<sup>137</sup> ŠTARKOVÁ, Petra. *Příběh skutečných ninjů*. Praha: Albatros, 2019, s. 84.

pomíjivý. Sami vystupují jako subjekty, které dokáží situaci samy vyřešit jako dospělí. V knize se objevuje jedno negativní vymezení vůči věkové skupině: „*Protože když jsme utíkali, máma sbalila do dvou tašek oblečení a mně řekli, ať si vezmu tašku do školy a nejoblíbenější hračku. Popadl jsem angličáky, karty s pokémonama, tygříka, co mám od doby, kdy jsem byl mimino [...]*“<sup>138</sup> to však není negativní vůči čtenářům. Dílo je zajímavé právě tím, že na pozadí rozpadu rodiny se řeší závažný problém – začlenění problematického studenta do kolektivu.

### 8.1.2 Hynek

Hynek je postavou a zároveň vševědoucím vypravěčem v díle. Volba ich-formy dociluje větší emotivnosti a důvěryhodnosti textu. Navíc sám protagonista je velmi soucitný. Při příchodu Ivoše se srovnává sám s jeho vzhledem, dokonce ho lituje, že nosí staré a ošklivé oblečení a je zanedbaný: „*Toho kluka mi bylo trochu líto, protože stál přede všemi v tomhle děsném oblečení, co se nosilo asi tak před sto lety, a být tu navíc úplně nový, to asi není nic moc.*“<sup>139</sup> Hynek sám ví všechno o svých spolužácích. Dokáže dešifrovat jejich gesta nebo nálady.

### 8.1.3 Ivoš

Protagonista knihy *Pravidla skutečných ninjů* Ivoš přichází do nového kolektivu dětí na prvním stupni. Na první pohled se podobá Hynkovi z knihy *To kvůli mně* – nosí špinavé oblečení a je zanedbaný. Nový kolektiv se ho snaží, i přes prvotní odpor, přijmout, Ivoš však vždy reaguje podrážděně. Třídní kolektiv se ho nejdříve snaží stranit

---

<sup>138</sup> ŠTARKOVÁ, Petra. *Příběh skutečných ninjů*. Praha: Albatros, 2019, s. 80.

<sup>139</sup> Tamtéž, s. 9.

a bránit se vůči Ivošově agresii. Po práci učitelů se začne Ivoš více začleňovat do třídy a jeho chování způsobené sociálním distancováním začíná být tolerováno a omlouváno.

Přímá definice postavy je u Ivoše naplněna dostatečně. Recipient se nejdříve dozvídá o jeho chování i vzhledu, později dochází ke změně vypravěče a Ivoš vše zdůvodňuje ze své vlastní perspektivy. Protagonista je impulzivní a snaží se bránit i domnělým útokům, které nejsou nebezpečné.

Na rozdíl od Hynka, hlavního protagonisty knihy *To kvůli mně*, která se zabývá stejným tématem rozpadu rodiny, Ivoš nemusí prosebně a nedůstojně žebrať u svých spolužáků o svačinu, neboť jedna spolužačka nemá ráda svačiny připravované její matkou a ráda se s Ivošem rozdělí. Ivoš jako pachatel dobrých skutků je i částečně ochranář, neodhadne ale svoji sílu, a to například při stezce odvahy ve škole. Ivoš tvoří dvojici s menším klukem, kterého se rozhodne bránit za každou cenu. Špatnou shodou náhod ale vygradují Ivošovy problémy a v knihovně začne hořet. Můžeme tedy říci, že Ivoš není obětí, která by byla fyzicky týrána. Jeho síla je tak vysoká, že musí být usměřována. Prakticky by se mělo jednat o zlou postavu, neboť mlátí spolužáky. Díky zásahu ze strany pedagogů a idylickému kolektivu ve třídě se však Ivoš neukazuje jako zlá postava, nýbrž jako komplikovaná.

Hlavní hrdina by měl být postavou, která slouží jako vzor pro dětského recipienta. Protože však na první pohled zlá, na druhý pohled nevyrovnaná postava nemůže zobrazovat ideály dítěte, přistupuje autorka k dvojímu vypravěčovi. Prvním je Hynek, který nás se vším seznámí a popíše Ivošovo jednání. Při procesu terapie následuje nový vypravěč, sám Ivoš. Jako vzor pro všechny další recipienty nevidíme impulzivnost a agresivitu, ale možnost nápravy a úsilí daného hrdiny. Vývoj, kterým prochází protagonista, je velmi rychlý a rychlé je i jeho dovršení.

Změna vypravěče je naznačena i graficky. Vševědoucí vypravěč Hynek se nachází pouze v kolektivu třídy a do Ivošových záměrů nebo interpretace jeho chování nezasahuje. Příčiny chování nám popisuje až Ivoš, včetně své roztržitosti a nočních můr.

Ivoš prochází jednoduchým vývojem. Dostal se do začarovaného kruhu, nebo spíše spirály, po které se řítí dolů. Jedním z problémů je finanční zázemí rodiny, která postrádá základní podmínky k životu. Jednak je zbaven možnosti vyrůstat v rodině, dále ho sužuje strach vyvolaný rozpadem otcovy role v domácnosti. Následná stěhování a změny škol vytváří v Ivošovi jednak pocit nedůvěry v okolí a v sebe sama, ale také se jeho problém prohlubuje. Dokonce má i noční můry, které mu prohlubují špatný psychický stav. Jeho postoj a chování se vlivem terapie mění, nejdříve z agrese na mírnění reakcí a přiměřené napadání, dokonce vyhnutí se konfliktu, což spolužáci velmi oceňují. Končí s lítostí za své činy a se sebeobviňováním. Veškeré problémy jsou ale jeho změnou chování vyřešeny.

Typickými rysy tohoto protagonisty jsou tedy duševní problémy, poruchy, handicap. Nevylučujeme, že by se nemohlo taktéž jednat i o handicap tělesný, který by bránil hlavnímu protagonistovi začlenit se do kolektivu. Jistou podobnost spatřujeme v předešlé knize *To kvůli mně*, kde je protagonistka Lenka taktéž handicapovaná. Tam se ale stává médiem, přes které se všechny problémy dokážou vyřešit. Handicapovaný hlavní hrdina bude nést tedy rysy psychické nebo duševní poruchy, která ovlivňuje jeho chování. Nebude se moct sám začlenit do kolektivu, bude jednat impulzivně a bez motivace, sám nebude moci své činy interpretovat bez vnější pomoci dospělého. Předpokládáme, že konflikty nemusí být pouze jen ve školním prostředí nebo doma. Vždy se ale bude jednat o outsidera, který nedokáže sám ovlivnit danou situaci, ačkoliv se o to bude snažit. K dosažení harmonického stavu bude zapotřebí nějaké léčby, řešení konfliktu nebo

terapie, která je ve všech případech prózy úspěšná.<sup>140</sup> Neúspěšný akt léčby by mohl v recipientovi vyvolat pocity nicoty. Přestože se i adolescent může setkat i s knihou, která obsahuje špatnou léčbu daného hlavního hrdiny<sup>141</sup>, v literatuře z adolescentního prostředí by se takto destrukční metoda objevovat neměla.

#### 8.1.4 Třídní kolektiv

Kromě dospělých postav, sociální pracovnice, učitelů a rodičů dětí, které příběh dotvářejí, se v knížce objevují i Hynkovy spolužáci. Jelikož se nejedná o výrazné typy postav v próze, a ani v jejich kolektivu nedochází ke konfliktům, nýbrž jsou sami sobě nápomocní a přátelští, dovolíme si o třídním kolektivu mluvit jako o homogenní skupině. Sami vystupují jako přátelská třída, která se v dobrém slova smyslu snaží udělat si ze všeho legraci. První setkání s Ivošem však dopadne špatně, Ivoš legraci třídy neakceptuje a volí raději útěk. Dospělé postavy neusměřňují dětský kolektiv, nic mu nenařizují a nepanuje mezi nimi role vedoucí – podřízení.

Prakticky jsou role určeny hlavně pohlavím. Dívky jsou převážně starostlivé, jako například Anička, která chce urovnat prvotní konflikt mezi Hynkem a Ivošem. Kluci jsou

---

<sup>140</sup> V případě hraničního žánru příběhové prózy a pohádky by se mohlo jednat i o léčbu magickým předmětem nebo kouzlem. V pohádkách by byla takováto situace řešitelná i vícero způsoby. Například v pohádce *Myši patří do nebe... ale jenom na skok* od Ivy Procházkové je daný strach a nemožnost navázat přátelství podmíněna zprvu biologickými zvířecími hodnotami protagonistů. V „reálném“ světě se jedná o vztah predátora a kořisti. Díky existenci záhrobního světa je tento vztah protagonistů napraven a na zem se znovu vrací jako přátelé. Ačkoliv jsme si vědomi, že typologie hrdinů pro pohádku bude od příběhové prózy rozdílná, poznámku uvádíme z důvodu, že u příběhové prózy ze života dětí, která je věnována nejmladším čtenářům, dochází k mísení obou pilířů. Ve výsledném příběhu by některá kniha pak mohla obsahovat stejný rys jako próza *Myši patří do nebe ... ale jenom na skok*.

<sup>141</sup> A to například v beletrii na hodinách literatury na střední škole například v prózách Ladislava Fukse *Spalovač mrtvol* nebo *Pan Theodor Mundstock*. Kánon školní četby si spíše však vybírá smírnější řešení: například v *Krysaři* Viktora Dyka je postava Seppa Jörgena zázračně vyléčena na základě křiku novorozeněte.

převážně ve funkci ochranářů, svoji sílu používají pouze na ochranu třídy proti Ivošovi, a to je například Albert.

Ve třídě se objevuje postava Aničky, dobrosrdečné, ale bojácné dívky: „*Albert se nabídl, že půjde ve dvojici s Aničkou, která se trochu bála.*“<sup>142</sup> Anička spíše substituuje dospělou postavu, která se snaží urovnat veškeré konflikty. Sama poprvé se snaží urovnat první negativní zážitek mezi Hynkem a Ivošem a je napadnuta. Od dobrých činů jí neodradí ani Ivošova agrese. Vystupuje v roli ochránářky, a to například v situaci, kdy se Ivoš snaží napravit svoji krádež: „*Všiml jsem si, že Anička sevřela ruce do pěstí a zvedla je tak, jak to dělá vždy, když někomu drží palce.*“<sup>143</sup> Chování Aničky je vyzrálé spíše reprezentuje postavu dospělou, než postavu dětskou. Mohli bychom ji tak přiřadit do naší typologie hlavních hrdinů k hrdinovi jako je Jonáš z knihy Bratři Lví srdce. Její funkce je v díle jednoznačná. Sama s dospělými postavami se snaží motivovat k začlenění problematického Ivoše do kolektivu: „*Víte co, kluci? Mně připadá, že Ivoš už se tolik nepere. A dá se s ním i docela dobře povídat,*“ *prohlásila Anička.*<sup>144</sup>

### 8.1.5 Dospělé postavy

Okrajově se zmíníme i o dospělých postavách v knize. Již výše jsme mluvili o jejich důležitosti. V příběhové próze ze života dětí a mládeže zastávají dospělé postavy roli organizátorů, kteří vytváří dané prostředí. Dokáží jednak vytvořit problémy pro referenčního hrdinu, jednak dokáží tyto problémy i řešit. Jen velmi zřídka se stává, že v příběhové próze ze života dětí vyřeší závažné problémy dětští protagonisté, a to například v prózách Astrid Lindgrenové *Mio, můj Mio*, kde protagonista má jedinečnou

---

<sup>142</sup> ŠTARKOVÁ, Petra. *Příběh skutečných ninjů*. Praha: Albatros, 2019, s. 79.

<sup>143</sup> Tamtéž, s. 70.

<sup>144</sup> Tamtéž, s. 77.



schopnost přemoci zlo, a *Bratři Lví srdce*, kde je stejné téma. Jiný pohled má na řešení problémů pohádka, kde za pomoci kouzelných předmětů a nadpřirozených bytostí dětští hrdinové dokáží zvítězit. Příběhová próza ze života dětí toto řešení nenabízí, je si totiž vědoma toho, že odráží reálný svět potenciálního čtenáře, který dané problémy není schopen zcela vyřešit sám a často v případě absence rodičů či pěstounů musí pomoci hlavním protagonistům jiná hlavní postava<sup>145</sup>. Jiné vnímání a nároky jsou směřovány na protagonistu pro adolescenty. Již je sám schopen řešit některé situace a přicházet s vlastním řešením. Protagonista je na cestě k dospělosti, sám se začíná stávat dospělým a literatura má za cíl recipienta vést k této změně. Proto je schopen vyřešit některé situace sám. Například hlavní postava knihy *Soví zpěv* se stává dospělým ve chvíli, kdy bez rady okolního světa dokáže vyřešit velký problém – po zbořené hrázi zachránit lidské životy. V některých případech dochází zase k ostrému vymezení hlavní postavy vůči dospělým, a to například v knize *Nazí* – hlavní postavy si tak řeší své problémy již samy.

Důležitá postava, která se v díle neobjeví, je postava Ivošova otce. Evokace člena rodiny na základě krátkého setkání s bezdomovcem rozklíčuje všechny Ivošovy problémy a naznačí, proč se rodina rozpadla, a to z důvodu alkoholismu otce.

Další postavy (Lenka jako sociální pracovnice a pan učitel Sluníčko) fungují jako aktivní a úspěšný aparát, který chce napravit dané problémy a který chce chápat problémy dětí. Oba dva pracují odděleně. Zatímco Lenka pracuje s Ivošem na jeho nápravě a začlenění do kolektivu, pan učitel Sluníčko se snaží motivovat kolektiv, aby přijal Ivoše. Kniha obsahuje didaktickou funkci ve snaze začlenit spolužáka i přes zjevné problémy do kolektivu i na základě drobných motivů jako je zábava z práce (když děti opravují

---

<sup>145</sup> To je případ i ve *Štuclince a Zachumlánkovi*. Ačkoliv se oba protagonisté snaží zvládat sami danou situaci, a mnohdy ji nezvládají, což vede k ústředním konfliktům, dohlíží na ně postava staré hajné.

shořelou knihovnu). Je otázkou, jakým způsobem by dítě ve druhé nebo první třídě (kterému je dle nakladatelství text určen) vnímalo vývoj daného hrdiny. Zda by se dokázalo vymezit ze zažitých protikladů dobro versus zlo, které si musí nejdříve ukotvit. Zda by vnímalo Ivoše jako postavu čistě reálnou, která se změnila ze zlé na dobrou, která se snaží svoje chování změnit. Bez zjevných pohádkových motivů by mohla být u tak malého čtenáře kniha nepochopena či desinterpretována, mohl by být také zmaten. Jak jsme již výše uvažovali u knihy *pachatelé dobrých skutků*, hlavní protagonisté jsou sice mladší, ale potenciální čtenář musí být dítě, které má jasně ukotvené morální mantinely a ví, které chování je dobré a které špatné, pak může sám rozhodovat o tom, zda je protagonista kladná nebo spíše záporná postava. Prokreslení hlavního hrdiny nebývá obvyklé i z důvodu výše zmíněných nastolených řádů. Je otázkou, zda tuto novou knihu dětští recipienti přijmou a která věková kategorie se stane její cílovou čtenářskou skupinou. Vývoj protagonisty, který prochází od agrese a nepochopení až k lítosti, může působit malým čtenářům velký problém.

Přesto jsme si ale Ivoše vybrali do naší typologie. Jedná se o postavu, která je v příběhové próze pro tak malé čtenáře sice komplikovaná, ale odpovídá našemu výběru – jedná se o *pachatele dobrých skutků*, který neví, jak se má začlenit do kolektivu.

## 8.2 *Ten, kdo stojí v koutě*<sup>146</sup>

Podobného referenčního hrdinu najdeme i v knižním debutu *Ten kdo stojí v koutě*. Stephen Chbosky, který se zabývá problematikou zneužívání dětí a který popisoval psychické následky oběti, přichází s novou postavou, která je zároveň vypravěčem. Epistolární román, který zároveň může být vnímán jako forma deníku, zobrazuje v ich-formě Charlieho, který se neumí začlenit do kolektivu adolescentů. Charlieovy traumata silně ovlivňují jeho povahu, je uzavřený, bojí se oslovit cizí lidi a při bližším kontaktu s dívkou je paralyzován. V díle je zobrazena sebereflexe protagonisty: „*Postup vyprávění založený na vlastní výpovědi hlavního hrdiny a jeho sebereflexi umožnil autorovi vykreslit vnitřní svět dospívajícího chlapce snažícího se porozumět sobě i svému okolí a hledajícího své místo mezi svými vrstevníky i dospělými.*“<sup>147</sup>

Outsider v tomto případě je popsán pomocí ich-formy a znovu se dostal na okraj společnosti kvůli porušení norem, které nemá z důvodu absence sociálních vztahů ještě pořádně ukotvené. Sám ani není schopen kvůli ohromnému strachu se do společnosti začlenit: „*Tak teda normálně jsem dost stydlivý, ale Nijak vypadal jako typ kluka, ke kterému klidně můžeš přijít během utkání, i když je o tři roky starší a nezná tě.*“<sup>148</sup>

Taktéž jako Ivoš disponuje Charlie velkou silou, kterou ale používá jenom při obraně. Po vyčlenění z okruhu starších přátel se jednoho dne v jídelně zastane Patrika a zachrání ho od mláčen: „*V tomhle případě to ještě šlo, dokud nezasáhli Bradovi kámoši a nebyla*

---

<sup>146</sup> Přestože se jedná o autora zahraničního, dovolujeme si překlad jeho prózy zařadit do naší práce, a to kvůli následné komparaci hrdinů pro děti a pubescenty s hrdinou adolescentním. Protože jeho stěžejní dílo vychází až v roce 2012, není toto heslo zpracováno ve *Slovníku autorů literatury pro děti a mládež*. Krátký úvod do tvorby se pokusíme zpracovat sami na základě biografie na tiráži knihy.

Srov. DOROVSKÝ, Ivan a Vlasta ŘEŘICHOVÁ. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež 1. Zahraniční spisovatelé*. Libri: Praha, 2007. ISBN 978-80-7277-314-5.

<sup>147</sup> SLADOVÁ, Jana a kol. *Dětství a dospívání v současné literatuře pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 81.

<sup>148</sup> CHBOSKY, Stephen. *Ten, kdo stojí v koutě*. Praha: Brio, 2012, s. 26.

*z toho rvačka pět na jednoho. V tu chvíli jsem zasáhl já. Prostě jsem se nemohl dívat, jak ubližujou Patrickovi, i když ještě nebylo úplně rozhodnuto.*<sup>149</sup> Konflikt, do kterého se zapojí, sice mu přinese kázeňský postih, sám je však zpět přijat do skupiny kamarádů.

Charlieho silně ovlivňují jeho psychické stavy, které jej vylučují ze společnosti. Na rozdíl od Ivoše je přáteli pochopen a pomáhají mu překlenout těžké období v nemocnici: *„Dokonce mi přinesl dopis od Sam, ve kterém Sam psala, že se chystá přijet koncem srpna a vezme mě s Patrickem na projížďku tunelem. A že tentokrát můžu stát vzadu na korbě, jestli budu chtít. Tyhle věci mi pomohly víc než cokoli jiného.*<sup>150</sup> Tunel, který je několikrát v díle zmíněn, je symbolem hledání sebe sama. Protagonista popisuje, že nejkrásnější je vyjet z tunelu a uvidět rozzářená světla města v noci: *„A to stačí, abych se cítil nekonečně.*<sup>151</sup> Ačkoliv je konec otevřený, obsahuje symbolickou cestu tunelem a lze předpokládat, že Charlie své problémy vyřeší.

---

<sup>149</sup> CHBOSKY, Stephen. *Ten, kdo stojí v koutě*. Praha: Brio, 2012, s. 152.

<sup>150</sup> Tamtéž, s. 209.

<sup>151</sup> Tamtéž, s. 213.

## 9 Média nabourávající četbu mládeže

V současnosti u dětí a mládeže nabývají na oblibě počítačové hry, které vytlačují nejen tradiční knižní médium, ale jsou možná i agresivnějším substituentem čteného textu než seriálová a filmová produkce. Přitom, dle našeho názoru, všechna tři média fungují na podobném principu a řídí se dětským aspektem. U některých počítačových her pak může docházet i k tomu, že jejich následná estetická funkce<sup>152</sup> je dána i grafickou stránkou hry, podobně jako je tomu u komiksu.

### 9.1 Čtenářství a jeho ohrožení

Čtenářství je důležitý proces, při kterém dochází hned k několika pozitivním účinkům na čtenáře, jako je například relaxace, prohlubování estetického cítění a vnímání, rozvíjení fantazie, ale i gramatických a čtenářských kompetencí. V současnosti ale nabývají na intenzitě dynamická média, která četbu mládeže a dětí odsouvají na druhé místo. Tuto podkapitolu si dovoluujeme zařadit do práce, neboť na jejím konci hodnotíme postavu z počítačových her jako *referenčního hrdinu*.

Důvodem úpadku čtenářství je větší zájem dětí a mládeže o televizi, internet, sociální sítě s chaty, počítačové hry. Tato nová média zabírají stále více volného času dětem, který by mohly trávit četbou. Dle výzkumu Friedlaenderové je čas věnovaný četbě v porovnání s časem věnovaným ostatním aktivitám velmi podprůměrný a dosahuje kolem 30 minut denně u dětí od devíti do čtrnácti let, a to jak ve všední dny, tak i o víkendu.<sup>153</sup> „*Růst mediálních aktivit má výrazný podíl na poklesu frekvence čtení knih; denně se četbě knih*

---

<sup>152</sup> Předpokládáme, že některé počítačové hry mají stejné, popřípadě velmi podobné, funkce jako narativy. Estetickou funkcí zde myslíme tu funkci, která má za cíl vzbudit v recipientovi emoce a včítění. O její kvalitě budeme hovořit níže.

<sup>153</sup> Srovnání: FRIEDLAENDEROVÁ, Hana, Irena PRÁZOVÁ, Hana LANDOVÁ a Vít RICHTER. *České děti a mládež jako čtenáři 2017*. Brno: Host, 2018, s. 28.

věnuje 22 % dětí ve věku 9–10 let a pouze 12 % dětí ve věku 13–14 let. Zároveň s tím také roste podíl dětí, které nečtou knihy nikdy (ze 7 na 12 %).<sup>154</sup>

K jiným výsledkům dospěl Trávníček<sup>155</sup> při zkoumání četby adolescentů ve věku 15–24 let. Během 6 let nedocházelo k výraznému úbytku čtenářstva, pouze se snížil počet čtenářů, kteří přečtou za rok více jak 13 knih, a zvýšil se počet takzvaných pravidelných čtenářů, kteří přečtou do roka 7–12 knih. Ačkoliv Trávníčkova studie vznikla v době, kdy nebyl natolik rozšířený každodenní kontakt s médii, lze i přesto usuzovat, že pokud si čtenář vypěstuje návyk ke čtení v raném období, v adolescenci číst nepřestane.

Z důvodu nahrazování četby počítačovými hrami, sledováním sociálních sítí a televizí se domníváme, že tato média substituují *příběhovou prózu ze života dětí a mládeže* a dítě se může na jejím základě seznamovat se světem. Často však u nich chybí estetická funkce, oproti *příběhové próze* svého recipienta neseznamují s možností řešení problémů a nevyjadřují se vhodně k věku adresáta k aktuálním problémům ve společnosti.

## 9.2 Počítačové hry

Princip počítačových her kopíruje znaky dobrodružného románu nebo pohádky. Hlavní hrdina musí úspěšně splnit zadaný úkol, nacházíme zde dobrodružné prvky, kdy se hlavní postavy nacházejí na hranici života a smrti a musí se z nebezpečí aktivně dostat. U většiny her nalezneme také striktní rozdělení postav na dobré a zlé a hráč se v procesu hraní ztotožňuje s herní postavou. Nové hry jsou substituenty jak *příběhové prózy* ze

---

<sup>154</sup> FRIEDLAENDEROVÁ, Hana, Irena PRÁZOVÁ, Hana LANDOVÁ a Vít RICHTER. *České děti a mládež jako čtenáři 2017*. Brno: Host, s. 28.

<sup>155</sup> TRÁVNÍČEK, Jiří. *Překnížkováno: co čteme a kupujeme (2013)*. Brno: Host, 2014, s. 56.

života dětí a mládeže, tak i pohádky. Dokáží předkládat čtenářům líbivější a dynamičtější narativ, než kniha: „*Tyto technologie nabízejí recipientům dokonalé technicky promyšlené příběhy se stále větším množstvím interaktivních prvků. Realita tohoto zpracování je dokonalejší než skutečnost – jde o realitu virtuální.*“<sup>156</sup> Stručně řečeno, dítě si dokáže lépe představit příběh hry, která mu ho sama předkládá, než se na základě své fantazie přenést do příběhu knihy.

Například v dynamické pohybové hře *Crash* hraje konzument za antropomorfizovanou postavu podobnou vlkovi. Hra je určena především dětem mladšího školního věku. Cílem je zničit zlého protivníka a jeho spojence, kteří chtějí ovládnout svět. Jednotlivé úkoly jsou provázány příběhy a krátkými videi, ve kterých hlavní hrdina putuje po celém světě a dostává se i do vesmíru. Zničení protivníka bychom mohli poté považovat za rys, který známe z pohádek. V nich je také nutné překonat různé nadpřirozené bytosti, například čerty, draky apod. Předpokládáme, že pohádkové rysy byly v této hře zohledněny kvůli vyšší poptávce na trhu ze strany dětí.

Hry cílené na pubescenty se od této odlišují realistickým zpracováním krajin světa. Příkladem mohou být takzvané střílečky, které se snaží o autenticitu daného prostředí, a některé fantastické hry s rozvolněným pojetím dobra a zla. Ze stříleček zmíníme českou hru *Mafie*. Hra je určená pro konzumenty od patnácti let. Úkolem hráče je plnit nařízení mafiánského šéfa, a hlavní postava se tak dopouští zločinů, jako jsou například krádeže, braní výpalného, pašování alkoholu v době prohibice nebo vraždění. Jednotlivé mise jsou ohraničené videi s příběhem. Celá hra je laděná do retrospektivního vyprávění hlavní postavy.

---

<sup>156</sup> STOLIČNÝ, Peter. Virtuální svět současné pohádky pro děti. In: REISSNER, Martin. *Proměny literatury pro mládež – vstup do nového tisíciletí*. Sborník konference konané dne 19. dubna 2000. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001, s. 48.

Najdeme taktéž několik her s příběhem o fantastickém světě, který se inspiroval zřejmě sérií knih *Pána prstenů*. Tyto hry vznikají na základě stejné šablony, dokonce kopírují i rasy, jako například elfy, čaroděje a podobně. Jednou z těchto her může být i *League of Legends*, ve které si hráč volí vlastní postavu, za kterou následně hraje v týmu, a snaží se porazit druhý tým. Všechny postavy mají nadpřirozené schopnosti a je o nich při výběru napsán krátký příběh a jejich životopis. Jednou z oblíbených postav je holčička Annie, která si s sebou nosí plyšového medvěda. Postavy taktéž při hře samovolně promlouvají a Annie používá dětskou mluvu. V případě, že bychom považovali herní postavu za podobnou postavě referenčního hrdiny, by věk znovu v oblasti teorie selhával. Stěžejní by pro hráče byla realizace stylizovaného boje, Annieiny schopnosti a ovladatelnost dané postavy, byť je založená na dětském principu.

To, že jsou herní postavy podobné literárním a proces hraní her dosahuje podobných účinků jako četba, můžeme doložit na základě tvrzení Nezkusila o dobrodružném románu. Výběr těchto knih byl recipienty motivován především vnitřní psychologickou potřebou výhry hlavního hrdiny: „*Pocit uspokojení z četby dobrodružného románu nemusí být dán pouze úspěšnou činností hrdinovou, tím že hrdina zvítězí; to co působí zároveň, je způsob, jak hrdina zvítězí.*“<sup>157</sup> Cílem většiny hráčů bude zvítězit nad protivníkem, vymýšlet nové strategie, které lze ve hře uplatnit.

Mimo to hry mají silnou společenskou funkci v komunitě pubescentů a adolescentů. Vznikají různé herní týmy, o hrách se velmi často diskutuje a při hraní jsou jednotliví hráči často spojeni pomocí sluchátek a mikrofonu. Herní aktivita pak vytváří iluzi společného dobrodružství, které herní týmy podstupují. Společenská funkce se tu

---

<sup>157</sup> NEZKUSIL, Vladimír. *Spor o specifčnost dětské literatury*. Praha: Albatros, 1971. Str. 66.



projevuje stejně, jako tomu bylo dříve u pubescentů a adolescentů při četbě dobrodružných románů nebo časopisů.

Zároveň tu i probíhají procesy příznačné pro kýč a trivialitu jako je líbivost. Současně zde probíhá taktéž bagatelizace smrti, na rozdíl od *Uzlů a pomerančů* nebo knihy *Ten, kdo stojí v koutě*, ve které je brána smrt vážně a stává se důležitým motivem, se kterým se hlavní protagonista musí ztotožnit. Negativní dopad smrti v současné kultuře zpracovala Milena Šubrtová: „*Rozměr smrti bývá bagatelizován multimediálními hrami, v nichž dětský hráč a zároveň protagonista hry disponuje hned několika rezervními životy.*“<sup>158</sup> Uvažíme-li, že se hráč ztotožňuje s hlavní postavou a postava má obvykle nekonečné množství životů, a tedy může hned několikrát zemřít, mohou mít tyto hry silně negativní dopad na následující generaci, která s nimi vyrůstá.

Vztáhneme-li problematiku postav ve hrách k našemu nástinu typologie referenčního hrdiny, setkáváme se nejčastěji s protagonistou, který nejvíce odpovídá *statečnému hrdinovi*, kterého jsme typologizovali na základě postavy Jonatána z knihy *Bratři Lvi srdce*. Jonatán je dokonalý průvodce pro mladšího bratra Suchárka po Nangijale, posmrtném světě, kde oba zápasí se zlem a opět mohou zemřít. Jejich schopnosti i způsob vyprávění má ve své kompetenci pouze vypravěč. Estetická funkce je navíc podložena recepcí smrti jako konečného výsledku, který nelze už zvrátit. Protagonisté v počítačových hrách se pohybují na základě ovládní počítače konzumenty. Jejich charakteristika je stejná jako u literatury braku. Triviální literatura obsahuje široké žánrové spektrum od dobrodružných románů pro muže až po erotickou literaturu.<sup>159</sup> Počítačové hry navíc se dalšími motivy připodobňují k triviální literatuře: „*Mnozí autoři*

---

<sup>158</sup> ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 9.

<sup>159</sup> POLÁČEK, Jiří. Triviální literatura. In: POLÁČEK, Jiří a kol. *Průhledy do české literatury 20. století*. Brno: Cerm, 2000, s. 156.

*této literatury sázejí na dějové napětí, senzačnost a atraktivitu prostředí, na nevšednost profesí či jmen [...].* <sup>160</sup> Jsou jednoznačně interpretovatelní a představují kladné postavy. Počet jejich životů je zpravidla neomezený a při špatném ovládní postavy lze kapitulu několikrát opakovat. To všechno koresponduje s důležitým motivem triviální literatury – neustálým bojem o život a vytvářením napětí. Relaxační funkce je zde nevhodně propojena s bagatelizací smrti, kdy tito *stateční hrdinové* mají nekonečně mnoho životů.

---

<sup>160</sup> POLÁČEK, Jiří. Triviální literatura. In: POLÁČEK, Jiří a kol. *Průhledy do české literatury 20. století*. Brno: Cerm, 2000, s. 156.

## Závěr

Cílem naší magisterské diplomové práce bylo zkoumání typů referenčního hrdiny v příběhové próze ze života dětí a mládeže. Protože referenční hrdina musí být blízký svému recipientovi a musí řešit i podobné problémy jako čtenář, naši analýzu jsme založili na současné literatuře vydávané od roku 2009, a to včetně překladových titulů. Pro každou dějinnou etapu literatury bude platit, že typologie referenčního hrdiny v ní bude specifická, a proto jsme pracovali při typizování s literaturou vydanou od roku 1989. Námi vytvořená typologie referenčních hrdinů čítá celkem šest typů na základě chování protagonisty a jeho emočního prožívání: (1) *detektiva*, (2) *bojácného hrdinu*, (3) *statečného hrdinu*, (4) *vzdorujícího hrdinu*, (5) *outsidera z důvodu společenských předsudků* a (6) *nepochopeného outsidera* aneb *pachatele dobrých skutků*. Námi vytvořený nástin typologie referenčního hrdiny nemusí být konečný. Jeho jednotlivé typy se mohou prolínat, zvláště pokud se jedná o postavu, která je složitější a mísí se v ní různé emoce a chování, což najdeme hlavně u próz pro adolescenty. Jeho zevrubnou analýzu necháváme k dalšímu bádání.

V diplomové práci jsme si analýzu typologie zjednodušili a podívali jsme se na jednotlivé subvarianty *nepochopeného outsidera*. Dle tematického přístupu bychom mohli konstatovat, že každá postava odkazuje v naší typologii k různým rolím.<sup>161</sup> Tím se naše tři typy referenčního hrdiny odlišují, každý zastává v textu jinou funkci. Sami protagonisté naplňují každý jiný cíl. Stejně tak jsou jiné i jejich reakce od každého typu referenčního hrdiny a jiným způsobem taktéž budeme interpretovat jejich páchání

---

<sup>161</sup> Za tematický přístup se považuje v naratologii metoda Jamese Phelena, která odkazuje k sociálním rolím a idejím, které postavy reprezentují. Viz FOŘT, Bohumil. *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Blansko: Theoretica & historica, 2008, s. 58.

dobrych skutku. Stylem, kterym reprezentuji svuj outsidersky pristup, se navzajem vymezuji. Detsky recipient do nich bude vkladat jine emočni predispozice.

U prvnioho typu *pachatele dobrych skutku* muze byt dominantni humoristicka slozka, díky níž se stávají protagonisté přijatelnější pro čtenáře. Jedná se o typ postavy, která je schopná se sama začlenit do společnosti a svými činy snaží konat dobré skutky, které jsou ale okolím nepochopeny. Pracovně by se mohl tento typ nazvat jako *dobromyslný hrdina*. Nejedná se o zlé postavy, ačkoliv je okolí odsuzuje. Protagonisté na základě svých neznalostí se dopouštějí v očích dospělých špatných činů. Jejich reakce jsou často spontánní a bez velké rozvahy. Reprezentují ideje a postoje volnomyšlenkářů, kteří se nadají zkrotit školou. Ta hraje roli „dozorce“ – kontrolora nad jednotlivými skutky hlavních protagonistů, které špatně interpretuje. Nápravu v knize *Puntikáři aneb Pachatelé dobrych skutku* nastoluje otec Michala, hlavního hrdiny, a samotní protagonisté, kteří si jsou vědomí své nevinnosti a předsudků okolního světa.

Druhý typ referenčního hrdiny by se dal nazvat *obětí*. Sociální role Hynka z *To kvůli mně* je role žáka a syna v rodině, postupně ale musí ale nahradit místo po otci, který od rodiny odešel, a dokonce i matky, která propadá alkoholismu. Stará se o rodinu i o svoji mladší sestru, matkou je ale odsuzován a silně odsuzován jako viník rozpadu rodiny. Hynek touží po lepším světě, po světě úplné rodiny. Postava otce v závěru knihy symbolizuje spásu a rodinnou nápravu. Interpretace Hynkova jednání nejsou předvídatelná. Ačkoliv si přeje vymanit se z této žalostné a těžké situace, sám začíná lhát, čímž se celá problematika ještě zhoršuje. Škola v tuto chvíli poskytuje protagonistovi jedinou ochranu v celé situaci a vyřeší i problémy, které není hlavní hrdina s to řešit.

V případě Dareka z *Uzlů a pomerančů* také dochází k používání nástroje lži jako ochrany. I proto jsme tohoto protagonistu použili jako protipól k subvariantě typu *obětí*.

Sám hlavní hrdina je daleko stabilnější než Hynek. To je způsobené jednak Darekovou vyspělostí, jednak i faktem, že jeho rodič po rozpadu rodiny díky nové práci v alkoholismu nepokračuje (a to i přes strašnou realitu obchodu s koňským masem). V případě Hynka je závěr idylický návratem otce a recipient je saturován pozitivními emocemi, závěr u Darka je spíše smířlivý s nelítostným světem dospělých. Odlišný konec příběhové prózy se stejnou subvariantou protagonistů zde však není naplněním konkrétního cíle referenčního hrdiny, nýbrž věkovou skupinou, které je umělecký text adresován, a také autorovým záměrem. U menšího čtenáře bude děj končit především happyendem. Špatný konec by mohl totiž narušit jeho utváření morálních pravidel o světě. U desetiletého recipienta by se tedy mohlo stát, že v případě špatného nebo spíše jednoznačně interpretovatelného tragického konce<sup>162</sup> by dokonce zanevřel na četbu. Otevřený konec určený pro adolescenty s odhalením strašného tajemství sice adolescenta může rozrušit, zároveň je však připravován na tragický konec, který obsahuje literatura pro dospělé, tedy ta část literatury, která mu bude jednou vlastní, a taktéž nabízí reálný odraz světa, ve kterém žije. Situace ho připravuje i na to, že ne vždy všechno bude končit v jeho životě šťastně.

Poslední typ referenčního hrdiny jako pachatele dobrých skutků je outsider z důvodu absence vlastních sociálních norem, které by měl u vrstevníků znát. V příběhové próze ze života dětí zastává Ivoš z *Pravidel skutečných ninjů* protagonistu, který jedná impulzivně. Nedokážeme s jistotou odhadnout jeho reakci na podnět, který ho rozruší.

---

<sup>162</sup> Pouhé označení špatný konec není v tomto případě ideální volbou. Některé knihy jsou totiž možné interpretovat dvěma způsoby. Například kniha Astrid Lindgrenové *Bratři Lvi srdce* nabízí dva možné konce: první o šťastném konci, kdy se děj přesouvá do nového světa; druhý o tragické smrti hlavního hrdiny, který blouzní na lůžku a umírá. Interpretace bude záležet na čtenářských schopnostech recipienta, děti čtenáři budou volit první variantu a někteří dospělí recipienti mohou závěr vykládat dvojím způsobem.

Přesto lze vytvořit množinu podnětů, při kterých se cítí ohroženě a jedná vznětlivě. Ačkoliv svými činy útočí na spolužáky, nemyslí je zle. Tím je velmi podobný našemu prvnímu typu referenčního hrdiny. Na rozdíl však od něj nekoná tyto činy s vyšší mírou rozvahy. Škola v tomto typu pak bude plnit funkci nápravnou, pokusí se Ivoše stimulovat k ovladatelnému chování.

Charlie z knihy *Ten, kdo stojí v koutě* se nevyznačuje stejným chováním jako Ivoš, jeho reakce na podněty jsou však také nejasné. Trpí paralýzou na některé motivy jednání a chování a také si s nimi neví rady. Jeho stav se na okamžik zlepší, když začne navštěvovat střední školu. Vyřešení a nápravu dané indispozice však zařídí až soustavná lékařská péče.

V obou případech tohoto referenčního hrdiny se setkáváme s hrdiny, kteří nemají kontrolu nad svým vlastním jednáním a oba zastávají ideu nápravy – chtějí se začlenit do kolektivu vrstevníků. Rychlost řešení problémů i konec díla opět souvisejí s věkovou kategorií, které jsou určeny. Zatímco Ivoš dostal jednoznačný a rychlý návod od sociální pracovnice, Charlieho čekala bolestivá a dlouhá terapie v léčebně. Zatímco Ivošovi se ještě během knihy podaří začlenit se do kolektivu přátel, závěr knihy *Ten, kdo stojí v koutě* je otevřený: „*Takže kdyby se ukázalo, že tohle byl můj poslední dopis, věř mi prosím, že se to u mě vyvíjí dobře, a kdyby ne, tak se to brzy obrátí k lepšímu. A věřím, že s tebou to bude taky tak.*“<sup>163</sup> Otevřený konec poté v čtenáři zanechává naději, že je všechno vyřešené.

Ačkoliv by se narativ Charlieho nemohl ocitnout v knihovničkách menších dětí, a to z důvodu těžkého tématu, který je v tomto díle zpracováván, Ivoš by mohl být i postavou pro prózu pubescentů. To by se mohlo realizovat za předpokladu, kdy by se v díle změnila

---

<sup>163</sup> CHBOSKY, Stephen. *Ten, kdo stojí v koutě*. Praha: Brio, 2012, s. 213.

třída, do které docházejí děti, a zároveň by se v díle objevilo více témat, které řeší pubescenti (nebo mohou řešit). Postava Ivoše by se poté nemusela složitě přetvářet. Výsledná cílová skupina čtenářů bude u tohoto díla dána především jeho strukturou a snadným koncem s happyendem.

Dětský aspekt a téma příběhové prózy jsou dva výrazné prostředky, které ovlivňují utváření referenčního hrdiny. V obrazu totálního rozpadu rodiny, jak jsme ukázali na základě knihy *To kvůli mně* a *Uzly a pomeranče*, bude hrát referenční hrdina důležitou úlohu pro čtenáře, kterému budou nabídnuta dvě interpretační čtení podle jeho dosavadních zkušeností z mimoliterárního světa. Marcela Hrdličková takovému dvojí čtení dokládá na próze *Eliáš a babička z vajíčka*: „*Pokud sám [čtenář] má alespoň jednoho prarodiče, vzbudí Eliášův extrémní stav jeho soucit a rovněž naději na eventuální zlepšení vlastní rodinné krize. Slouží pak jako návod, kde hledat pomoc.*“<sup>164</sup> Interpretační čtení může být unifikační v podobných typech próz. Čtenář procházející katarzí si uvědomí vlastní malicherné rodinné spory při čtení obou námi rozebíraných knih. Druhý způsob interpretace se opírá o čtenáře, který již nabyl z mimoliterárního světa zkušenosti podobné hlavní postavě. V případě prózy s Eliášem se realita čtenáře opírá o absenci prarodičů: „*Ve chvíli, kdy sám čtenář postrádá babičky a dědečky ve svém životě, což nemusí být nutně způsobeno jejich smrtí, jak tomu pravděpodobně je v případě Eliáše, nabízí mu text jedinou interpretaci: změna k lepšímu není vyloučena.*“<sup>165</sup> V našem případě první prózy s Hynkem je přímo sdělen návod na zlepšení, který spočívá v zásahu důvěryhodné dospělé osoby. V případě Darka v *Uzlech a pomerančích* je recipient

---

<sup>164</sup> HRDLIČKOVÁ, Marcela. *Obraz rodiny v současné příběhové próze ze života dětí a mládeže*. In: *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí. Kontexty, problémy, trendy*. Praha: Obec spisovatelů, 2009, s. 90.

<sup>165</sup> Tamtéž, s. 91.

ukolébán v průběhu čtení nadějí na změnu, která je však v závěru knihy zmařena realistickým pohledem a vyzněním. Interpretační čtení tudíž závisí i na dětském (popřípadě čtenářském) aspektu. Zároveň jsme vyvrátili definici referenčního hrdiny spjatou s věkem recipienta. Protagonista nemusí být nutně stejně starý nebo o rok starší, v některých typech próz dosahují mladší protagonisté komických prvků (*Puntíkáři*), nebo kniha svým tematickým zaměřením může být čtena podstatně staršími recipienty (*Uzly a pomeranče* a *Ten, kdo stojí v koutě*). Věková hranice tudíž pro kategorii referenčního hrdiny není zásadní, důležitější bude naplnění dětského aspektu pomocí protagonisty.

Zmínili jsme se o rozdílnosti estetické funkce u literatury pro děti a mládež a v literatuře pro dospělé. S ideou zastávanou Kopálem zcela nesouhlasíme, neboť některé knihy, jako jsou *Lichožrouti*, popřípadě i některé obrazové narativy svojí mnohovrstevnatostí dokáží plnohodnotně esteticky působit na děti i dospělé. U některých narativů bude však estetická funkce věnována pouze dětskému čtenáři, dospělý čtenář bude spíše prožívat nostalgii a relaxaci. Zároveň je text uklidňující, všechny problémy jsou vyřešené. V soudobé literatuře existují především tragické texty, které dospělému čtenáři neposkytují útěchu. Navíc v dětské próze je velmi uspokojující, že dané problémy dětského recipienta jsou buď samy vyřešeny, nebo je za čtenáře vyřeší jiná literární postava. Je také možné, že se dospělý svět začíná přibližovat k tomu dětskému a hledá v něm útočiště. Nejedná se situaci zcela neobvyklou, tento postup volili například i Božena Němcová nebo Karel Poláček a jejich prózy s dětským hrdinou jsou dnes neintencionální četbou v literatuře pro děti.

Z historického i sociokulturního kontextu se mění i vztah k dětství. Dříve děti neměly vlastní literaturu, byly závislé na pohádkách pro dospělé. Citové pouto rodičů k dětem nebylo tak vyvinuté jako dnes, a to zřejmě kvůli vysokému počtu potomků i kvůli jejich



vysoké úmrtnosti v jejich nízkém věku. Vlivem lékařské péče a očkování je radikálně úmrtnost dětí snížena, a rodiče nemají tak vysoký počet potomků. Ke svým dětem navazují silný emoční, a někdy i ochránářský vztah. Sdílení zážitků a prožitků s dítětem se poté může promítnout i do jejich životního stylu. Nemusí se proto jednat pouze o uspokojení z četby dětské humoristické prózy či vyvolání tíživých pocitů a následného uspokojení u četby sociálně-patologických jevů jako je kniha *To kvůli mně*. Na „estetickou funkci“ dospělých cílí i obchodní řetězce, a to třeba s oblečením *Hello Kitty*, na kterém je zvířecí postavička a které se prodává i ve velikostech pro dospělé. Nemůže se zde jednat o příznak nostalgie, neboť postava Hello Kitty v době dětství dnešních dospělých nebyla hojně v českém prostředí rozšířena. Nacházíme se tedy v době, kdy existuje malá míra infantilnosti ve světě dospělých a příklon k dětskému světu.

Typy relaxace spojené s literaturou jsou nejrůznějšího charakteru. Zmínili jsme tu dospělé čtenáře jako aktivní konzumenty dětské knihy. Substituentem četby dětí jsou jednak nová média, jednak i počítačové hry. V diplomové práci jsme uvedli několik počítačových her, které jsou založené na příběhu a hlavní postavě. Hlavní postava by mohla být chápána taktéž jako hlavní hrdina, potažmo referenční hrdina, a to je dle našeho názoru důvod, proč jsou hry tolik vyhledávány. O jejich škodlivosti spojené především s bagatelizací smrti jsme pojednali krátce v poslední kapitole práce.

## Použitá literatura

### Primární literatura

- BREZINA, Thomas. *Kletba černého rytíře*. Praha: Albatros, 2004. ISBN 80-00-01279-0.
- BŘEZINOVÁ, Ivona. *Lentilka pro dědu Edu*. Praha: Albatros, 2006. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-01583-8.
- BŘEZINOVÁ, Ivona. *Začarovaná třída*. Praha: Amulet, 2002. ISBN 80-7327-006-4.
- CARTER, Forrest. *Škola Malého stromu*. Praha: Kalich, 2012. ISBN 978-80-7017-187-5.
- DRIJVEROVÁ, Martina. *Domov pro Marťany*. Praha: Albatros, 2012. 2. vyd. ISBN 978-80-00-02938-2.
- DRIJVEROVÁ, Martina. *Sísa Kyselá a ušmudlaný rytíř*. Praha: Albatros, 2002. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-01096-8.
- DRIJVEROVÁ, Martina. *To kvůli mně*. Brno: Edika, 2020. ISBN 978-80-266-1566-8.
- FISHEROVÁ, Daniela. *Lenka a Nelka neboli AHA*. Praha: Knižní klub, 1994. ISBN 80-7176-064-1.
- CHBOSKY, Stephen. *Ten, kdo stojí v koutě*. Praha: Brio, 2012. ISBN 978-80-7391-613-8.
- KINNEY, Jeff. *Deník malého poseroutky: zápisky Grega Heffleyho*. Praha: Albatros, 2009. ISBN 978-80-00-02225-3.
- KRATOCHVÍL, Miloš. *Hloupežníci*. Praha: Mladá fronta, 2011. Už umím číst. ISBN 978-80-204-2435-8.
- KRATOCHVÍL, Miloš. *Hodina smíchu*. Frýdek-Místek: Alpress, 2000. Klokánek. ISBN 80-7218-333-8.
- KRATOCHVÍL, Miloš. *Pachatelé dobrých skutků 1. Puntíkáři*. Praha: Mladá fronta, 2009. ISBN 978-80-204-1973-6.
- KRATOCHVÍL, Miloš. *Prázdniny blbce číslo 13: jak jsme zachraňovali svět*. Praha: Mladá fronta, 2014. ISBN 978-80-204-3365-7.
- KRATOCHVÍL, Miloš. *Zajatci stříbrného slunce*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-581-7.
- LINDGRENHOVÁ, Astrid. *Bratři Lví srdce*. Praha, Albatros, 2001. 2. vyd. ISBN 80-00-00967-6.
- LINDGRENHOVÁ, Astrid. *Mio, můj Mio*. Praha: Albatros, 2004. 2. vyd. ISBN 80-00-01367-3.
- MÁRQUEZ, Gabriel García. *Na paměť mým smutným courám*. Praha: Odeon, 2004. ISBN 978-80-207-1961-4.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Eliáš a babička z vajíčka*. Praha: Amulet, 2002. Klíček. ISBN 80-7327-011-0.

- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Kryštofe, neblbni a slez dolů!*. Praha: Albatros, 2004. ISBN 80-00-01326-6.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Pět minut před večeří*. Praha: Albatros, 1996. ISBN 80-00-00436-4.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Soví zpěv*. Praha: Amulet, 1999. Oáza. ISBN 80-86299-04-X.
- PROCHÁZKOVÁ, IVA. *Uzly a pomeranče*. Praha: Albatros, 2011. ISBN 978-80-00-02820-0.
- ROWLINGOVÁ, Joanne K. *Harry Potter a Kámen mudrců*. Praha: Albatros, 2002. ISBN 80-00-01161-1.
- STEKLACĚ, Vojtěch. *Boříkovy lapálie*. Kniha druhá. 2. upr. vyd., V Albatrosu a v této úpravě 1. vyd. Praha: Albatros, 2001. Klub mladých čtenářů. ISBN 80-00-00928-5.
- STEKLACĚ, Vojtěch. *Dvojčata v akci. Poklad hraběte Domanína*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01644-3.
- ŠRUT, Pavel. *Lichožrouti*. Praha: Paseka s. r. o., 2012. ISBN 978-80-7432-178-8.
- ŠTARKOVÁ, Petra. *Lukáš a profesor Neptun*. V Praze: Albatros, 2017. Má to háček. ISBN 978-80-00-04849-9.
- ŠTARKOVÁ, Petra. *Můj brácha Tornádo*. Praha: Albatros, 2018. ISBN 978-80-00-05051-5.
- ŠTARKOVÁ, Petra. *Příběh skutečných ninjů*. Praha: Albatros, 2019. ISBN 978-80-00-05692-0.
- WILLIAMS, Robert. *Luke a Jon*. V Praze: Albatros, 2012. ISBN 978-80-00-02940-5.

## **Sekundární literatura**

- BALADA, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007. ISBN 978-80-87000-11-3.
- ČERMÁK, František a kol. *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4. Větné výrazy*. Praha: LEDA, 2009. ISBN 978-80-7335-440-4.
- ČEŇKOVÁ, Jana a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.
- ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN 80-00-00060-1.
- ČERVENKA, Jan (ed.). *O pohádkách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960.
- DOROVSKÝ, Ivan a Vlasta ŘEŘICHOVÁ. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež 1. Zahraniční spisovatelé*. Libri: Praha, 2007. ISBN 978-80-7277-314-5.
- FISHER, Jan. Pohádka očima psychiatra. Rodiče se nás ptají. In: Červenka, Jan (ed.). *O pohádkách*. Praha: SPN, 1960.

- FOŘT, Bohumil. *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Blansko: Theoretica & historica, 2008. ISBN 978-80-85778-61-8.
- FRIEDLAENDEROVÁ, Hana, Irena PRÁZOVÁ, Hana LANDOVÁ a Vít RICHTER. *České děti a mládež jako čtenáři 2017*. Brno: Host, 2018. ISBN 978-80-7577-804-8.
- HODROVÁ, Daniela a kol. ... *na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-140-1.
- HORVÁTHOVÁ, Brigita. Nové tóny v příběhové próze pro děti a mládež. In: ŠINK, Radim (ed.). *12. kulatý stůl - Komunikace s dětmi a mládeží - spojující i rozdělující: sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2009. S. 227–232. ISBN 978-80-7368-765-6.
- HRDLIČKOVÁ, Marcela. Obraz rodiny v současné příběhové próze ze života dětí a mládeže. In: *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí. Kontexty, problémy, trendy*. Praha: Obec spisovatelů, 2009. S. 89–102. ISBN 978-80-904218-3-7.
- HRDLIČKOVÁ, Marcela. *Proměny české příběhové prózy ze života mládeže po roce 1989* [online]. Brno, 2018 [cit. 2022-07-09]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/b88ms/>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Luisa NOVÁKOVÁ.
- CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež: (od začátku 19. století po současnost)*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984.
- CHALOUPKA, Otakar a Vladimír NEZKUSIL. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury I*. Praha: Albatros, 1973.
- JUREK, Jan. Bylo nás pět a dětský čtenář. In: *Ladění. Časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*, 2004, č. 2, s. 2–5. ISSN 1211-3484.
- KOPÁL, Ján. *Literatúra a detský aspekt*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľství, 1970.
- KROUPOVÁ, Libuše, FILIPEC, Josef, ed. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1347-4.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Vydání první. Jihlava: EKON, 2002. ISBN 80-7319-020-6.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. O pubescentním čtenářství II. *Český jazyk a literatura*, č. 5, roč. 47 (1996–1997), s. 115–120. ISSN 0009-0786.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava a Monika STEHLÍKOVÁ. *Čítanka 8: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-423-6.
- MIKO, František. *Hra o poznanie v detskej próze*. Bratislava: Mladé letá, 1980.

MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

NEZKUSIL, Vladimír. *Spor o specifčnost dětské literatury*. Praha: Albatros, 1971.

NOVÁKOVÁ, Luisa. Fantasie, uvolnění a hledání řádu. Dětská literatura a dospělý čtenář. In: KOUDELKOVÁ, Eva. *Současnost literatury pro děti a mládež. Liberec 16.-17. března 2006*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. S. 41–49. ISBN 80-7372-139-2.

NOVÁKOVÁ, Luisa. Fantasy jako cesta ad fontes. *Ladění*, 2005, č. 2, s. 2–4. ISSN 1211-3484.

NOVOTNÝ, Jiří. Blbci Miloše Kratochvíla. In: *Současnost literatury pro děti a mládež. Liberec 7.–8. dubna 2016*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2016, s. 125. (ISBN 978-80-87607-66-4.) s. 125–136.

POLÁČEK, Jiří. Triviální literatura. In: POLÁČEK, Jiří a kol. *Průhledy do české literatury 20. století*. Brno: Cerm, 2000. S. 155–188. ISBN 80-7204-162-2.

PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: H & H, 1999. ISBN 80-86022-16-1.

SATURKOVÁ, Jitka (ed.). *Knih mého srdce na pokračování*. Praha: Česká televize, 2009. ISBN 978-80-7404-039-9.

SLADOVÁ, Jana a kol. *Dětství a dospívání v současné literatuře pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4025-5.

SLADOVÁ, Jana a Milan Polák. Uzly a pomeranče: inspirace (nejenom) pro mladé čtenáře. In: KOUDELKOVÁ, Eva (ed.). *Současnost literatury pro děti a mládež*. Liberec 15. – 16. října 2013. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014. S. 121 – 131. ISBN 978-80-87607-26-8.

STOLIČNÝ, Peter. Virtuální svět současné pohádky pro děti. In: REISSNER, Martin. *Proměny literatury pro mládež – vstup do nového tisíciletí*. Sborník konference konané dne 19. dubna 2000. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001, s. 46–50. ISBN 80-210-2521-2.

ŠUBRTOVÁ, Milena. Fenomén outsiderství ve vývoji prózy pro děti a mládež. In: *Cesty současné literatury pro děti a mládež: tradice a inovace*. Slavkov u Brna: BM Typo, 2003. Ladění. ISBN 80-903339-0-7.

ŠUBRTOVÁ, Milena. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež 2. Čeští spisovatelé*. Praha: Libri, 2012. ISBN 978-80-7277-506-4.

ŠUBRTOVÁ, Milena. *Tematika smrti v české a světové próze pro děti a mládež*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4413-5.

TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatura pro děti a mládež (Tvorba devadesátých let 20. století)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s. r. o., 2000. ISBN 80-7204-170-3.

TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992. ISBN 80-7040-055-2.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Překnížkováno: co čteme a kupujeme (2013)*. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7491-256-6.

URBANOVÁ, Svatava. *Dialogy Ivy Procházkové*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2012. ISBN 978-80-7464-143-5.

URBANOVÁ, Svatava a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež XX. století. (Reflexe české tvorby a recepce)*. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-185-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

VAREJKOVÁ, Věra. Prostor pro náročnou prózu. In: *Proměny literatury pro mládež – vstup do nového tisíciletí. Sborník konference konané dne 19. dubna 2000*. Brno: PdF MU v Brně, 2000. S. 32–37. ISBN 80-210-2521-2.

VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.

## Elektronické zdroje

Výsledky ankety o nejoblíbenější knihy pro děti „SUK – Čteme všichni předchozí ročníky“ [online].  
Poslední revize 2022-07-10 [cit. 2022-07-10]. Dostupné z:  
<<https://www.npmk.cz/knihovna/sukova-knihovna/suk-cteme-vsichni/predchozi-rocniky>>.

Databáze knih. Pachatelé dobrých skutků 1. Puntíkáři. [online].  
Poslední revize 2022-07-04 [cit. 2022-07-10]. Dostupné z:  
<<https://www.databazeknih.cz/knihy/pachatele-dobrych-skutku-pachatele-dobrych-skutku-1-puntikari-13902>>.